

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2022

Bc. Kateřina Kružíková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Analýza novoročních a vánočních projevů tří prezidentů
České republiky (1994–2021)**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kateřina Kružíková

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Jan Jirků, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Bc. Kateřina Kružíková

Bibliografický záznam

KRUŽÍKOVÁ, Kateřina. *Analýza novoročních a vánočních projevů tří prezidentů České republiky (1994–2021)*. Praha, 2022, 81 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Jirků, Ph.D.

Rozsah práce: 150 628 znaků včetně mezer

Abstrakt

Cílem diplomové práce je analyzovat písemnou podobu novoročních projevů a vánočních poselství tří prezidentů České republiky, tedy Václava Havla (projevy z let 1994–2003), Václava Klause (projevy z let 2004–2013) a Miloše Zemana (projevy z let 2013–2021). Projevy zasadí práce do kontextu života prezidentů, analyzuje je z hlediska jazykové, sémiotické i obsahové stránky a porovná je mezi sebou. Bude si všimnout témat, která prezidenti nastolují, zaměří se také na případné prvky ovlivňování veřejného mínění. V rámci analýzy práce přihledne i k mediálnímu ohlasu na dané projevy. Cílem diplomové práce je jednak zjistit, jak osobnosti a životní zkušenosti státníků ovlivňují tvorbu jejich projevů, jednak přispět k prohloubení vnímání prezidentské funkce a prozkoumat její vývoj v rámci třiceti let samostatné České republiky.

Abstract

The aim of this thesis is to analyze the written form of New Year's and Christmas speeches of the three presidents of the Czech Republic, i.e., Václav Havel (speeches from years 1994–2003), Václav Klaus (speeches from years 2004–2013) and Miloš Zeman (speeches from years 2013–2021). The thesis will set the speeches in the context of the lives of the presidents, analyze them from a linguistic, semiotic, and content perspective, and will compare them with each other. The thesis will focus on the topics the presidents raise, as well as potential elements of influencing public opinion. In the framework of the analysis, the thesis will consider the response of the media to the speeches. The aim of the thesis is on one hand to determine how the personalities and life experiences of statesmen influence the creation of their speeches, and on the other to contribute to a deeper understanding of the presidential office and to explore its evolution throughout the thirty years of the existence of the independent Czech Republic.

Klíčová slova

prezidenti, Česká republika, Václav Havel, Václav Klaus, Miloš Zeman, novoroční projev, vánoční poselství, řečnický styl

Keywords

presidents, the Czech Republic, Václav Havel, Václav Klaus, Miloš Zeman, New Year's speech, Christmas message, oratorical style

Title

The Analysis of New Year's and Christmas Speeches of the Three Presidents of the Czech Republic (1994–2021)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především PhDr. Janu Jirků, Ph.D. za odborné vedení mé práce, trefné připomínky a vstřícné jednání. Také děkuji své rodině a přátelům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout, a redakci Lidových novin za zpřístupnění archivů.

Obsah

Úvod	1
1 Zkoumaný materiál	3
1.1 Historie vánočních a novoročních prezidentských projevů	3
1.2 Politické projevy v jazykovém systému.....	5
1.2.1 Řečnický funkční styl	6
1.2.2 Politický projev	9
1.2.3 Chyby v komunikaci.....	10
2 Teoretická východiska	12
2.1 Teorie masové a mediální komunikace.....	12
2.1.1 Agenda setting.....	12
2.1.2 Priming	13
2.1.3 Framing.....	14
2.2 Teorie manipulace a biasu	14
2.2.1 Teorie spin doctoringu	16
2.2.2 Ideologický čtverec.....	17
3 Metodika	18
3.1 Postup analýzy.....	18
4 Analýza prezidentských projevů.....	21
4.1 Václav Havel	21
4.1.1 Výstavba textu.....	24
4.1.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu.....	29
4.1.3 Témata.....	33
4.2 Václav Klaus.....	37
4.2.1 Výstavba textu.....	39
4.2.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu.....	41
4.2.3 Témata.....	46
4.3 Miloš Zeman	48
4.3.1 Výstavba textu.....	50
4.3.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu.....	53
4.3.3 Témata.....	57
4.4 Porovnání projevů	58
4.5 Mediální ohlasy projevů	65
4.5.1 Václav Havel	65

4.5.2	Václav Klaus	66
4.5.3	Miloš Zeman	68
4.5.4	Porovnání	69
5	Závěr	72
6	Použitá literatura	74

Úvod

Téměř třicet let uplynulo od vzniku samostatné České republiky, s každou dekádou jí stál v čele jiný státník. Dva do úřadu zvolil Parlament, jednoho do prezidentského křesla usadila přímá volba občanů. Jeden byl především spisovatel, další dva politici z povolání. Havel, Klaus, Zeman, pro každého z nich je typický odlišný přístup jak k řízení republiky, tak k vystupování na veřejnosti.

Projevovat své názory může prezident při mnoha příležitostech, jednou z nejvíce sledovaných událostí je ale zimní sváteční projev, v případě prvních dvou prezidentů novoroční, u třetího vánoční. Jak velkou váhu média svátečním projevům státníků přisuzují, můžeme vidět na pravidelném pozorování sledovanosti, kdy jsou právě čísla počtu diváku novoročních a vánočních proslavů považovaná na jeden z ukazatelů oblíbenosti daného politika. Rekord padl v roce 2006¹, kdy Václav Klaus vsadil kromě veřejnoprávního média poprvé i na dvě hlavní komerční televize a sledovanost jeho projevů značně narostla. Naopak s nástupem Miloše Zemana se sledovanost výrazně propadla², během jeho druhého roku ve funkci v roce 2014 klesla nejnižší za celé sledované období (jedním z důvodů bylo nevysílání ČT1).³ Uvolněného data 1. ledna se následně chopili se svými novoročními projevy jiní politici, například premiér.

Oproti velké části 20. století, kdy se v čele státu střídali komunisté a jejich sváteční projevy neměly žádnou velkou výpovědní hodnotu, se po roce 1989 naskýtá prezidentům možnost touto formou projevit svou vlastní osobnost. Kromě aktuálního dění ve světě i v České republice totiž řečníka při psaní projevů ovlivňuje mnoho faktorů. Patří mezi ně základní životní milníky jako vzdělání, povolání či politická příslušnost, významným

¹ Data od roku 1998 do 2016

² Vliv mohla mít i první přímá volba prezidenta, kdy byla společnost z velké části rozdělena na příznivce dvou kandidátů, což po zvolení jednoho z nich způsobilo odklon a záměrné přehlížení vítěze částí obyvatelstva.

³ MAHDALOVÁ, Kateřina. Data: Sledovanost prezidentských projevů postupně klesala. *Seznam Zprávy* [online]. [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/data-sledovanost-prezidentskych-projevu-postupne-klesala-135170>

činitelem může být i fakt blížících se voleb. Druhou stranu mince pak tvoří faktory, které naopak řečníci vědomě využívají. Nejen že prostřednictvím svých projevů mohou bilancovat uplynulý rok a popřát svým občanům vše dobré, ale dobře připravenou řečí mohou také ovlivnit, kterými tématy se bude společnost zabývat, a která naopak upozadí. Můžeme tak říct, že skrze vánoční a novoroční projevy, které patří mezi nejsledovanější, má prezident moc ovlivňovat názor veřejnosti. Na tento aspekt se chci ve své práci také zaměřit.

Byť je Česká republika útvarem parlamentním, je prezidentský úřad veřejností, a především médií ostře sledovaný. Zpravidla několik následujících dní po projevu se v médiích vyskytují reakce jak novinářů, kteří komentují a rozebírají projev, tak dalších politiků, osobností či čtenářů, kteří na něj vyjadřují svůj názor. Tento jev potvrzuje, jak moc tyto sváteční projevy hýbou veřejností. Proto se chci krátce věnovat i této reakci, protože odráží, jak státníci při tvorbě a prezentaci svého textu uspěli.

1 Zkoumaný materiál

Vánoční a novoroční prezidentské projevy tří českých prezidentů je poměrně úzce vymezený materiál a je také velmi specifický. Proto mu věnuji jednu samostatnou kapitolu, kde krátce nahlédnu do historie a blíže zařadím státnický projev jakožto útvar do jazykového systému. Jak už bylo zmíněno v úvodu, budu analyzovat sváteční projevy tří prezidentů České republiky, tudíž se nebudu zabývat projevy Václava Havla z doby, kdy byl ještě prezidentem Československa.⁴ Všichni prezidenti absolvovali dvě pětiletá období ve funkci a počet jejich projevů je tak vyrovnaný – Havel 10 projevů (1994–2003), Klaus 10 projevů (2004–2013), Zeman 9 projevů (2013⁵–2021; jeho poslední projev ve funkci vznikne až po dopsání této práce.).

Je důležité zmínit, že jsem si pro analýzu zvolila pouze psanou formu projevů, nebudu se tedy věnovat ani auditivní, ani vizuální složce. Jedním důvodem je omezený rozsah této práce, dalším samotný útvar státnického projevu, který vzniká sice za účelem ústního sdělení, nicméně připravován je v podobě písemné. Tomuto hraničnímu pojetí se budu věnovat i v následujících kapitolách.

1.1 Historie vánočních a novoročních prezidentských projevů

Vzhledem k tomu, že práce zpracovává státnické projevy pouze posledních tří hlav státu, navíc se nevěnuje rozhlasové nebo televizní složce, nebudu se dopodrobna zabývat historií přenosu projevů ani dlouhou érou komunistických prezidentů. Krátký náhled do historie nám ale pomůže porozumět, proč se prezidenti rozhodovali pro vánoční či novoroční projev, přesto, že účelově i útvarově se od sebe liší minimálně.

Historie prezidentských státnických projevů v čase Vánoc a Nového roku sahá až do vzniku první republiky, k prvnímu československému prezidentovi Tomáši Garriguu

⁴ Jeden z důvodů pro toto rozhodnutí je, že se Havlovy projevy z raných 90. let ve velké míře věnují minulému komunistickému režimu a vymezují se vůči němu, tedy se poněkud vymykají analyzovanému vzorku.

⁵ Poslední a první projev Klause a Zemana mají stejný rok z důvodu posunutí data, první proběhnul 1. 1. 2013 a druhý 26. 12. 2013.

Masarykovi, na kterého následně navázali všichni další státníci, a vytvořili tak pevnou tradici. T. G. Masaryk poprvé přednesl novoroční projev v roce 1919, ačkoliv v té době ještě nebyl adresovaný široké veřejnosti, nýbrž pozvaným poslancům a představitelům vlády. K projevu se nejspíš nechal inspirovat v Americe, kde Masaryk před svým zvolením pobýval a kde jsou prezidenti vázáni Ústavou pravidelně pronášet Zprávy o stavu unie.⁶ Ještě na konci svého období ve funkci přešel k projevu vánočnímu, který přednesl v roce 1933, krátce před svou abdikací, a směřoval ho již k občanům republiky. Jednalo se spíše o krátkou zdřevici, důraz jinak kladl Masaryk především na projev k příležitosti státního svátku 28. října.

Můžeme tak říci, že tradici pravidelných projevů k široké veřejnosti založil až jeho následník, Edvard Beneš, který již v prosinci 1935⁷ sdělil občanům republiky své vánoční poselství skrze rozhlas. Význam těmto projevům dal především následující Emil Hácha a pak Beneš z exilu, a to když po Mnichovské dohodě povzbuzovali občany v dobách nejistoty a morálního rozkladu.⁸ Změna nastala po roce 1948, kdy zemi ovládli komunisté a do prezidentského úřadu nastoupil Klement Gottwald. Ten se v rámci komunistické agendy chtěl co nejvíce oprostit od křesťanských tradic, jako jsou právě Vánoce, a tak se rozhodl svůj každoroční proslov k veřejnosti posunout na první leden. Ostatně to zapadalo do smýšlení tehdejší vlády, díky každoročním projevům mohli prezidenti obyvatelstvu sdělovat především data a čísla, která dokládala, jak země vzkvétá a jak se jí hospodářsky daří. Tyto projevy byly kolektivní prací vládnoucí strany a prezidenti sami v nich neprojevovali svůj osobní názor.

Není divu, že následující komunističtí státníci⁹ tradici zachovali v této podobě a jejich projevy se od sebe téměř nelišily. Styl novoročního projevu se proměnil až po roce 1989,

⁶ DOUBEK, Vratislav. HISTORIE: Tradice prezidentských novoročních projevů. *Neviditelnypes.lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/politika/historie-tradice-prezidentskych-novorocnich-projevu.A110105_114254_p_politika_wag

⁷ Vzhledem k jeho nástupu do funkce 18. prosince 1935 se ovšem jednalo spíše o projev inaugurační, za čistě vánoční se tak považuje spíše až ten o rok později.

⁸ DOUBEK, Vratislav. HISTORIE: Tradice prezidentských novoročních projevů. *Neviditelnypes.lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/politika/historie-tradice-prezidentskych-novorocnich-projevu.A110105_114254_p_politika_wag

⁹ Antonín Zápotocký, Antonín Novotný, Ludvík Svoboda, Gustav Husák

kdy se prezidentské funkce ujal Václav Havel a ve svém projevu 1. ledna 1990, který podobně jako u Beneše můžeme považovat spíše za inaugurační, se právě vůči desítkám let stále stejných komunistických obrátů vymezil slovy, která vešla do dějin: „Milí spoluobčané, čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších milionů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají. Předpokládám, že jste mne nenavrhlí do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal. Naše země nevzkvétá.“¹⁰ Posunul tak vyprázdněné projevy do jiné roviny, kde prezidentské sdělení má výpovědní hodnotu a kde mu lidé opravdu naslouchají.

Po Havlovi tradici převzal druhý prezident České republiky, Václav Klaus. Aktuálně úřadující prezident Miloš Zeman se pak rozhodl vrátit k typu projevů před vládou komunistů. „Pan prezident se rozhodl, že naváže na tradici vánočních poselství Tomáše Garrigua Masaryka, to znamená, že naváže na tradici demokratické první československé republiky. Ony ty novoroční projevy jsou vlastně záležitostí až doby po únoru 1948,“ řekl po nástupu Miloše Zemana do funkce v roce 2013 médiím hradní mluvčí Jiří Ovčáček.¹¹ Po obě svá funkční období tak před občany České republiky předstupoval Zeman 26. prosince, aby jim sdělil svá vánoční poselství.

1.2 Politické projevy v jazykovém systému

„Každé lingvistické zkoumání nakonec vychází z rozboru konkrétních jazykových prostředků,“¹² píše jazykovědec a stylistik Karel Hausenblas ve své knize. Dle něj je potřeba při analýze textu přihlížet ke slohotvorným činitelům, na jejichž základě se vytvořily styly jazykových projevů, jinak také funkční styly. Díky nim můžeme určit repertoár jazykových prostředků – „langue“, ze kterých se skládá řeč v konkrétní aktualizaci – „parole“.¹³ Před

¹⁰ Novoroční projev Václava Havla z roku 1990

¹¹ Prezident nebude mít novoroční projev, promluví už o Vánocích. *Idnes.cz* [online]. [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prezident-zeman-nebude-mit-novorocni-projev.A131205_154840_domaci_kop

¹² HAUSENBLAS, Karel. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. Acta Universitatis Carolinae, s. 26.

¹³ DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika v teorii a praxi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, s. 46.

samotnou analýzou textu je tak dobré určit funkční styl, ke kterému patří, a tím i jazykové prostředky, které můžeme v textu očekávat.

1.2.1 Řečnický funkční styl

Politický projev se řadí k řečnickému stylu. „Abychom vhodně komunikovali, [...] je třeba osvojit si dovednosti dobře komunikovat ze všech aspektů, prostě tak, abychom sdělovali myšlenkový obsah nejen správně a srozumitelně, ale i zajímavě, abychom svým projevem vhodně působili, abychom uměli vysvětlit, resp. obhájit své jednání i názory, abychom mohli svou řečí získat lidi.“¹⁴ Tím, jak tohoto docílit, se zabývá jedna z nejstarších společenskovedních disciplín – rétorika. Ta je s řečnickým, někdy též rétorickým stylem úzce spjatá a nelze ji od něj odloučit.

Podle Lotka můžeme řečnický styl definovat jako „specifický a jednotný princip výstavby řečnických projevů, který je založen na výběru a uspořádání jak jazykových proměnných, tak s nimi spjatých neverbálních prostředků. Tento výběr je vždy ovlivněn vlastnostmi komunikantů (zejména řečníka), komunikačním cílem a komunikační situací.“¹⁵ Jedná se o vlastnosti, které Hausenblas nazývá slohotvornými činiteli.

Slohotvorní činitelé u nás bývají nejčastěji děleny na objektivní a subjektivní, Hausenblas ovšem pro jejich nepřesnost preferuje termíny personální a interpersonální.¹⁶ Mezi personální slohotvorné faktory patří rysy samotného autora, které plynou přímo z jeho osobnosti a odlišují ho od ostatních. Již o nich padla zmínka v úvodu, jsou to například *povahové rysy, aktuální psychický a fyzický stav, dosažené vzdělání* či faktory biologické – *pohlaví* může ovlivnit emoce autora, *věk* zase jeho životní zkušenost. Důležité jsou i *dovednosti jazykové*, jako je slovní zásoba či znalost cizích slov a referencí, především uvažujeme-li o mluvčím jako o autorovi textu.

¹⁴ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 12.

¹⁵ Tamtéž, s. 25.

¹⁶ HAUSENBLAS, Karel. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. Acta Universitatis Carolinae, s. 26.

Mezi interpersonální činitele, tedy obklopující autora nezávisle na jeho osobě a závislé především na typu mezilidské komunikace, které patří k základním charakteristickým vlastnostem řečnického stylu, patří *mluvenost* a s tím spjatá *připravenost*, *veřejnost*, *spisovnost*, *adresnost* a *sugestivnost*.¹⁷ V následujících odstavcích se tyto vlastnosti krátce rozebereme ve vztahu ke konkrétnímu útvaru analyzovanému v této práci, což je politický projev.

Mluvenost – základní kámen řečnického stylu. Ovšem faktor mluvenosti neznamená, že text není psaný, ani že není připravený. V rámci této vlastnosti se orální projevy pohybují poněkud na hraně, jak už jsem zmínila v úvodu této kapitoly. Zvláště prezidentské projevy bývají předem velmi dobře připravované, často i diskutované v širším okruhu lidí, psaný text tedy tvoří velkou část celého projevu. Následně je text prezentován před posluchači, kde záleží nejen na textu samotném, ale také přednesu – rychlosti projevu, výslovnosti, publikum vnímá i neverbální komunikaci, jako je gestikulace či postoj těla. Vzhledem k cíli práce zabývat se pouze textovou podobou nebudu tyto neverbální prostředky při analýze brát v potaz.

Veřejnost – v řečnickém stylu se do komunikační situace dostávají dva asymetrickí partneři: jednotlivec a kolektiv. Ačkoliv jde z principu o projev monologický, není toto dělení jednoznačné – projevy často obsahují prvky jako oslovování či řečnické otázky, někdy může řečník předkládat argumenty na nevyřčené otázky publika.¹⁸ Tyto prvky pak v posluchačích vytvářejí pocit fiktivního dialogu¹⁹ a řečník tak docílí efektu, že se publikum cítí vtaženo do projevu, a tedy mu věnuje větší pozornost. K této kategorii můžeme řadit presupozici (vysuzování) – tu řečník promítá do svých promluv, předpokládá u auditoria určitou znalost, jazykovou kompetenci a také to, jak recipient sdělení zpracuje a jaké z něj vyvodí závěry. „Komunikanti si nemůžou být vždycky adekvátností vlastních předpokladů

¹⁷ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 25.

¹⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁹ V případě přímého kontaktu řečníka a auditoria se může jednat o reálný dialog, kdy může publikum projev ovlivnit svou reakcí, nejedná se ale o případ analyzovaný v této práci.

jisti: lže-li mluvčí záměrně, je presupozice tato: to, co říkám, bude adresát považovat za pravdu.²⁰

Spisovnost – dá se předpokládat, že politický projev, zvláště promlouvá-li prezident republiky, bude striktně spisovný a nebude obsahovat žádné nespisovné výrazy, maximálně jako prvky ozvláštňení. Naopak se ale řečník může vydat do opačného extrému, tedy že snaha mluvit spisovně za každou cenu způsobí hyperkorektnost (s připraveností projevu ale tento jev bude klesat) nebo v používání knižních až zastaralých prostředků.²¹ Ty nemusí být vhodné, vezmeme-li v úvahu cílové publikum prezidentských projevů, jímž je celá populace napříč všemi úrovněmi vzdělání, a tudíž nemusí být řeč srozumitelná pro všechny, nebo může působit dokonce komicky. Tím se už dotýkáme další charakteristiky.

Adresnost – jak už bylo zmíněno, řečník musí při volbě prostředků respektovat a nejlépe i znát své publikum. Vzhledem k faktu, že posluchač svým dekódováním dovytváří celkový význam projevu, platí především v masové komunikaci pravidlo, že čím početnější publikum, tím má být projev stylisticky neutrálnější, tedy neobsahovat výrazy vyvolávající bohatší asociace, které by tak nehomogenní auditorium mohlo dezinterpretovat.²²

Sugestivnost a aktualizace – umění přesvědčovat, získávat posluchače na svou stranu a vzbudit v nich pozornost. Lotko považuje tento poslední distinktivní rys pro řečnický styl nejvíce určující a díky němu chápe tento styl jako komplexní – sugestivnosti a aktualizace se dosahuje používáním jazykových prostředků z jiných stylů, především se jedná o řečnické figury a tropy „zapůjčené“ ze stylu uměleckého či publicistického.²³ Tato rétorická rovina se vrství na rovinu gramatickou, pro komunikační akt jsou důležité obě – základní jazyková rovina plní funkci významově přesného a racionálního sdělení a rovina rétorická obsahuje přidanou hodnotu řečnického stylu. „Figury a tropy řečnický text svým způsobem obohacují,

²⁰ MACHOVÁ, Svatava a Milena ŠVEHLOVÁ. *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, s. 91.

²¹ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 37.

²² KOŠČO, Ján. *Človek na obrazovke*. Bratislava: Československá televízia, 1982. Teória televíznej tvorby, s. 54.

²³ V analýze si můžeme povšimnout rozdílu výskytu těchto jazykových prostředků u řečníků povoláním politik a spisovatel.

plní v něm aktualizující funkci, vyvolávají rozumovou i citově volní aktivitu příjemce sdělení a sbližují ho s mluvčím.“²⁴ Jejich cílem je text ztraktivnit natolik, aby příjemce neztratil pozornost, upoutat ho a aktivizovat. Podle Krause jsou mnohými badateli považované za základní ty, které projev nejen obohacují, ale také se podílejí na jeho uspořádání a významové soudržnosti: synekdocha, metafora, metonymie a ironie.²⁵

1.2.2 Politický projev

Politický projev má v rétorickém stylu své vlastní místo. V případě této práce zmiňme, že se prolíná ještě s projevem svátečním, jenž má také svá specifika: „Autoři těchto řečí obvykle počítají s určitou náladou posluchačů a také s jejich znalostí situace, k níž se řeč vztahuje. [...] Příležitostné řeči bývají laděny nejosobněji, často bez dlouhého úvodu začínají popisem nějakého individuálního zážitku nebo příhody. Nezbytně bývají uvedeny oslovením, které by mělo respektovat určité společenské zvyklosti.“²⁶

Samotný politický projev charakterizují funkce informativní, persvazivní a rituální, řeč by tedy měla obsahovat dostatek informací, měla by posluchače přesvědčit o relevantnosti těchto informací i kompetenci řečníka a také by měla proběhnout podle určitých sociálních a kulturních zvyklostí, na příklad v případě prezidentského projevu se očekává od hlavy státu určitý dress code, v případě vánočního projevu určitá výzdoba v pozadí apod. V souladu s těmito funkcemi vytváří řečník svůj vlastní, kreovaný svět, který se nemusí, ale může výrazně lišit od světa reálného.²⁷ Z principu je tento svět ten „dobrý“, zatímco svět našeho protivníka „zlý“.²⁸ Tento ideálům podřízený politický svět má svá vlastní pravidla a mnohdy obsahuje prvky propagandy. Řečníkův cíl je tak nejen přesvědčovat recipienty o svém

²⁴ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 28.

²⁵ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004, s. 30.

²⁶ Tamtéž, s. 126.

²⁷ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 117.

²⁸ Více o dělení světa na „my“ a „oni“ v kapitole 2.2.2 Ideologický čtverec

názoru, ale vyvolat v nich dojem totožnosti s autorem, což zabraňuje jejich vzájemnému myšlenkovému sporu.²⁹

Polský jazykovědec J. Bralczyk rozlišuje několik charakteristik tohoto kreovaného světa, vztahujících se především k persvazivní funkci až politické propagandě:

Důležitost – řečník má tendenci přehánět a zveličovat (nikoliv důležité, ale *zvlášt' důležité a nejdůležitější, nejhlavnější*).

Obecnost – pomocí kvantifikátorů, které mají výraznou persvazivní hodnotu, řečník ukazuje univerzálnost své politiky, která může oslovit každého (*řady, všichni, široký ohlas*).

Blízkost – jak už bylo zmíněno výše, řečník se snaží především pomocí emocí působit na recipienta projevu tak, aby měl pocit ztotožnění, tedy že má s řečníkem společné zájmy i cíle, že společně patří do jedné skupiny „my“ a stojí proti „nim“ (*my chceme, naše doba, naše společnost*).

Správnost – řečník podkládá věrohodnost svých tvrzení historickou či vědeckou správností, používá vědecký slovník (*je vědecky potvrzeno, ukazatel, důkaz, příčina*).

Koherentnost – kreovaný svět je strukturovaný, optimistický a posluchač se v něm má dobře orientovat a mít pocit, že do něj patří. Tomu napomáhá jasné členění projevů a množství konektorů (*práce – zdraví – spokojenost, jednota, identita; a tedy, právě proto; jak – tak, nejen – ale i*).

Pokrokovost a trvalost – politici mají při promluvách k občanům tendenci zdůrazňovat, že svět je sice proměnlivý, ale vše má svůj smysl a že nakonec všechno zvládneme (zdůraznění *my, spolu*). Zdůrazňují pokrokovost a odsuzují zpátečnictví (*rozvoj, zlepšení; stagnace*).³⁰

1.2.3 Chyby v komunikaci

Při sestavování politického projevu, stejně jako u celého řečnického stylu, platí, že všeho moc škodí a nadužívání kteréhokoli jazykového prostředku může vést k chybnému porozumění sdělení nebo dokonce negativnímu vlivu na recipienta. Například eufemismy a snaha nepojmenovávat věci vlastními jmény, typická pro propagandu, může vést k nejasnosti textu, podobně velké množství cizích slov a metafor ve snaze text ozvláštnit

²⁹ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 118.

³⁰ Tamtéž, s. 118.

může zabránit správnému dešifrování zprávy auditoriem, zvláště jedná-li se o auditorium tak rozsáhlé, jako u prezidentských projevů.

Příliš časté užívání stejných aktualizačních jednotek může vést k jejich automatizaci, v takovém případě hovoříme o publicistických klišé.³¹ Při vhodné práci s jazykem se nicméně tato klišé následně mohou stát předmětem další aktualizace, kupříkladu upravení zautomatizovaného frazeologismu podle aktuální situace či neologismy. V takovém případě musí být ale stále posluchačům způsob vzniku nového slovního spojení či slova zřejmý, stejně jako jeho nově nabytý význam.

Dalším důvodem odcizení se od posluchače může být nejen frekvence jazykových prostředků, ale také jejich nevhodný výběr. Na příklad užívání válečných metafor může v posluchačích vyvolat nepříjemné pocity a nechť řečníkovi dále naslouchat.³² Pozornost je potřeba věnovat i používání stereotypů. Stereotyp můžeme definovat jako jev, „který svým způsobem deformuje původní předlohu, jelikož je nejen zjednodušením, ale současně zjednodušené rysy přehání.“³³ V tomto případě by měl řečník především dbát na své publikum – v případě prezidentského projevu cíleného na celé obyvatelstvo je vhodné se stereotypů, především těch negativních, zcela vyvarovat.

³¹ JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 82.

³² LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 122.

³³ BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. Studium (Barrister & Principal), s. 189.

2 Teoretická východiska

2.1 Teorie masové a mediální komunikace

Vánoční a novoroční projevy se v rámci řečnického stylu vymykají dvěma aspekty: řečník nemá přímý kontakt s publikem, mluví sám do kamery³⁴, a také početnost publika (v průměru okolo 1–2,5 milionu diváků u televizních obrazovek³⁵, potenciálně počet obyvatel České republiky). Uvážíme-li tyto aspekty, musíme brát v analýze takového textu v potaz i teorie masové a mediální komunikace, jež jsou velice specifické a jejichž jazykové a komunikační prostředky se v mnohém shodují s výše charakterizovaným politickým projevem.

Mezi základní charakteristiky masových médií patří to, že nereprezentují realitu v její objektivní formě, to z principu není možné, naopak vytvářejí realitu vlastní. Tento jev nazýváme sociální konstrukcí reality. V rámci této zprostředkované reality můžeme odlišit několik různých procesů, jakým způsobem média realitu konstruují. Mezi nejvíce používané postupy jak médií, tak politiky, patří framing neboli rámcování, priming a agenda setting neboli nastolování agendy. Všechny tyto postupy fungují na kognitivním principu, tedy mají za cíl nějakým způsobem ovlivnit příjemce podnětu, zpravidla skrze masové médium.

2.1.1 *Agenda setting*

„Zpravodajská média možná nedokážou lidem s úspěchem říci, co si mají myslet, ale neuvěřitelně úspěšně dokážou svému publiku sdělit, na co má myslet,“³⁶ vystihuje Bernard Cohen princip nastolování agendy. Funkce agenda setting není ovlivňovat lidské smýšlení, ale pomocí postupů, které na příjemce působí na nevědomé úrovni, ovlivnit to, čemu věnuje větší pozornost, co se pro něj stane důležitějším.

³⁴ V případě novodobých prezidentů, kdy to již technika umožňuje.

³⁵ MAHDALOVÁ, Kateřina. Data: Sledovanost prezidentských projevů postupně klesala. *Seznam Zprávy* [online]. [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/data-sledovanost-prezidentskych-projevu-postupne-klesala-135170>

³⁶ COHEN, Bernard C. *Press and Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press, 1963, s. 13.

V praxi toho média dosahují například v tisku a na internetu umístěním události na první stranu, velikostí titulků nebo barevným zvýrazněním, v televizi pořadím zpráv ve zpravodajství či časem, který je určité zprávě věnován. Tyto a další aspekty napovídají veřejnosti, která událost je důležitá, o které by se mělo ve společnosti mluvit více, a kterou naopak upozadit. „Agenda zpravodajských médií se stává, do značené míry, veřejnou agendou. Jinými slovy, zpravodajská média nastolují veřejnou agendu.“³⁷

2.1.2 Priming

Teorie primingu je úzce spjatá s nastolováním agendy, v jistém kontextu je vnímána jako druhý stupeň agenda setting či její rozšíření. Vychází primárně z psychologie a jedná se stejně jako u nastolování agendy o kognitivní proces. Janiszewski a Wyer ve své studii charakterizují priming jako proces, který našemu vnímání zpřístupňuje určitý typ informací a ovlivňuje jedince tak, že jeho mysl zpracovává tento typ informací určitým způsobem.³⁸ Můžeme tedy říct, že působení primingu ovlivňuje, jak příjemce primingového podnětu danou informaci zpracuje a jak na ni bude reagovat.

Abychom mohli proces označit jako priming, musí být podle Janiszewskiho a Wyera dodrženo několik charakteristik. Za prvé musí existovat nějaký prvotní stimul, který primingem ovlivní cílového příjemce. Vysílání prvotního stimulu nemusí, ale může být, a především na poli politiky a médií tomu tak často je, na vědomé úrovni.

Naopak o priming se jedná jedině v případě, je-li příjemce ovlivněn na nevědomé úrovni, to je druhá podmínka. Příjemce tedy vnímá stimul, uvědomuje si jeho informaci, nicméně už si neuvědomuje, že účelem je ovlivnit jeho samotného. Toto ovlivnění může mít různé podoby, změna zpracování dané informace, změna postojů, emocí, může vyvolat i externí reakci v podobě určitého činu. Pokud by si uvědomil, že je primingu vystaven, jeho chování či myšlení by to ovlivnilo jiným směrem, než bylo zamýšleno prvotním stimulem.

³⁷ MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál, 2009, s. 26.

³⁸ JANISZEWSKI, Chris a Robert S. WYER JR. Content and process priming: A review. In: *Journal of Consumer Psychology*. 24 (1). 2014, s. 98–118.

Odlišuje se tak od agenda setting, kde uvědomění si stimulu výsledek reakce jedince ovlivnit nemusí. Třetí aspekt je doba trvání primingu – ta je pouze dočasná a závisí na síle a intenzitě obou do procesu vstupujících stran.³⁹

2.1.3 Framing

Podobně jako priming je i framing spjatý s agenda setting, některé publikace ho považují za jeho součást, jiné ho zcela oddělují. Jejich rozdíl bychom mohli definovat tak, že zatímco agenda setting se zabývá více dynamickým vztahem mezi odesílatelem a příjemcem zprávy, framing označuje postupy redaktorů a editorů při výběru a prezentaci zprávy.⁴⁰ Za argument, proč framing zařazovat pod agenda setting, můžeme považovat to, že nastolování agendy řadíme do dlouhodobých účinků vlivu médií, zatímco rámcování se týká vždy určitého sdělení v ten daný moment.

Mluvíme-li v tomto kontextu o rámci, jedná se o pomyslný rám obrazu, který mediální zprávě dává určitý kontext, zdůrazňuje či zamlčuje některé její části a napovídá příjemci, co je tématem zprávy. „Rámcovat znamená vybírat určité aspekty vnímané reality a zvyšovat jejich význam ve sdělovaném textu tak, že se prosazuje určitá definice problému, kauzální vysvětlení, morální hodnocení či také doporučené řešení popisované záležitosti.“⁴¹

2.2 Teorie manipulace a biasu

K funkcím politických projevů, jak bylo zmíněno výše, patří přesvědčování posluchače, jeho „přetáhnutí“ na řečnickovu stranu. Zatímco persvaze se řadí k neutrálním termínům a její postupy jsou veřejností vnímány jako neškodné, manipulace, která je založená na podobném základu, je již vnímána negativně a její postupy jako podvodné.

³⁹ JANISZEWSKI, Chris a Robert S. WYER JR. Content and process priming: A review. In: *Journal of Consumer Psychology*. 24 (1). 2014, s. 98–118.

⁴⁰ MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál, 2009, s. 135.

⁴¹ MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál, 2009, s. 133.

Lexém manipulace má více významů, v komunikační rovině používáme výraz pocházející z psychologie a sociologie, který znamená ovlivňování a myšlení druhých. Reifová definuje manipulaci jako „kritické označení pro snahu ovládat chování osob tak, aby si toho ovládané osoby nebyly zcela nebo vůbec vědomy a jednaly v souladu s cíli manipulujícího subjektu a bez ohledu na vlastní preference a potřeby, případně dokonce proti nim. Manipulace se snaží u manipulovaných subjektů vyvolat potřeby a zájmy (popř. modelovat stávající) tak, aby následné jednání odpovídalo cílům manipulátora.“⁴²

Cílem manipulace je tedy ovlivnit příjemce, jeho myšlení a chování, a to často nečestnými a neprůhlednými způsoby. Proces probíhá u příjemce na nevědomé úrovni – ten nerozezná skutečný záměr manipulátora, nebo ho interpretuje chybně. Takto ovlivněný příjemce, v domnění, že je manipulátor na jeho straně, může (oproti persvazi) výsledně jednat i proti své vůli.⁴³ Je-li manipulace cíleně zaměřená na širší skupinu lidí, kterou se po delší dobu snaží získat pro určitou ideu, mluvíme o propagandě.

V mediálním prostředí se můžeme s manipulací setkat především v kontextu reklamy, její prvky ale najdeme i ve zpravodajství. „Při manipulaci pomocí médií jde o zkreslování, popř. zadržování či neadekvátní doplňování a usouvztažňování informací.“⁴⁴

V politických projevech je manipulace využívána jako jeden z hlavních prvků, cílem politiků je přesvědčit občany, aby s nimi sympatizovali a volili je ve volbách. K tomu používají i nečisté taktiky a nepravdivé argumenty. Samotné novoroční projevy prezidentů v době vládnutí komunistické strany jsou označovány za propagandistické, s cílem přesvědčit i odpůrce režimu, že je komunismus lidem prospěšný a ekonomicky úspěšný. „Za tímto účelem v oficiálních projevech vytvářeli obraz vlastního kreovaného světa, který recipientům poměrně dogmaticky vnucovali.“⁴⁵ V analyzovaných projevech z období

⁴² REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 127.

⁴³ WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 40.

⁴⁴ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 127.

⁴⁵ SVOBODOVÁ, Jindřiška. *Manipulace a argumentace v politickém a mediálním diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 153.

demokracie propagandistické postupy neočekáváme, přesto se ale stále jedná o politický projev, který má tendenci prvky manipulace využívat.

Na základě lži, propagandy nebo ideologie vzniká mnoho druhů zpravodajské předpojatosti.⁴⁶ Předpojatost, nebo také bias, sklon či inklinaci definujeme jako systematickou tendenci soustavně se odchylovat od neutrální linie, věnovat selektivní pozornost určitým tématům a jiné naopak opomíjet. V základním dělení můžeme mediální bias rozdělit na stranící (úmyslný a zjevný), propagandistický (úmyslný a skrytý), bezděčný (nevědomý a zjevný) a ideologický (nevědomý a skrytý). Tuto tendenci stranit jedné či druhé straně pravdy, jak pozitivně, tak negativně, najdeme téměř všude v každodenním životě a je to neoddelitelná součást médií a jejich sociální konstrukce reality.

2.2.1 Teorie spin doctoringu

Zatímco pojem propaganda či ovlivňování jsou veřejnosti poměrně známé, i když je někdy těžké si je uvědomit v situaci, kdy je jim jedinec vystaven, povědomí o těchto procesech především v rámci marketingu je celkem velké. Naopak teorie spin doctoringu a spin doctorů je především na území České republiky téměř neznámá, přitom je v české politice mnoho lidí, které bychom mohli za spin doctory označit.

Samotný termín je poměrně nový, poprvé byl použit v roce 1984 v rámci americké prezidentské kampaně.⁴⁷ Je spojován především s médii a dnešním globálně orientovaným světem. Ve světě médií, novinářů a internetu je pro politiky či celebrity již obtížné se orientovat, zvláště chtějí-li se vždy a všude prezentovat v dobrém světle, a pozitivně tak ovlivnit vnímání jejich potenciálních voličů či fanoušků. K tomuto účelu si najímají právě spin doctory: „Spin doctor je mediálním specialistou, s odbornými znalostmi a porozuměním žurnalistice a novinářům. Smyslem jeho práce je radit svým nadřízeným, jak se prezentovat skrze média v pozitivním světle. V dnešní době moderní komunikace se spin doctor stává neocenitelnou spojkou mezi politiky, podnikateli či celebritami ve vztahu ke konzumentům

⁴⁶ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 287.

⁴⁷ HURTÍKOVÁ, Hana. Vliv spin doctoringu na formování veřejného mínění: Kauza Irák ve Velké Británii. In *Středoevropské politické studie*, roč. 11, č. 4, s. 245.

medií.“⁴⁸ Za spin doctory můžeme například označit mediální mluvčí, ať už jednotlivců, politických stran či firem.

Nemusí se ale výhradně jednat o člověka, který je k tomu profesně určen, spin doctoring využívá téměř každý v běžném životě, když se chce před někým „blýsknout“, například při seznamování nebo při pohovoru. Původní osobní informaci tak trochu vylepší, případně zamlčí nezajímavé či zahanbující detaily, což je většině lidí přirozené chování. Samotný princip je tedy starý jako samotná mezilidská komunikace.

2.2.2 Ideologický čtverec

Již několikrát jsem zmínila jako jeden z jazykových prostředků politického projevu dělení na „my“ a „oni“. Tomuto konceptu se v rámci výzkumu ideologických diskurzů věnoval lingvista Teun A. van Dijk a zavedl pojem ideologický čtverec.

V rámci této teorie rozděluje van Dijk společnost právě na skupinu „my“, která je prezentována jako ta správná, pozitivní, zatímco skupina „oni“ je ta špatná a negativní. Pro přehlednost vytvořil pomyslný čtverec a určil 4 cíle: zdůraznit naše dobré vlastnosti a činy, zdůraznit jejich špatné vlastnosti a činy, zmírnit naše špatné vlastnosti a činy a zmírnit jejich dobré vlastnosti a činy.⁴⁹ Tento koncept je často používán právě spin doctory a politiky.

⁴⁸ HURTÍKOVÁ, Hana. Vliv spin doctoringu na formování veřejného mínění: Kauza Irák ve Velké Británii. In *Středoevropské politické studie*, roč. 11, č. 4, s. 247.

⁴⁹ DIJK, Teun A. van. *Ideology: a multidisciplinary approach*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1998.

3 Metodika

Při rozboru jednotlivých prezidentských projevů budu vycházet ze základních přístupů a metod sémiotické analýzy, ve které se opírám o analýzu jazykovou. Jedná se o výzkum kvalitativní, který doplním kvantitativními prvky.

Podíváme-li se na úplný základ zvolené metodiky, sémiotika je nauka o významu a smyslu znaků – jazyk či jeho grafický záznam v podobě písma jsou právě takové znakové systémy. Švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure považuje jazyk dokonce za nejdůležitější z označujících systémů. Dále uvádí, že jazyk jako systém znaků, jejichž význam je určen vzájemnými vztahy, má dvě stránky: signifiant (označující) a signifié (označované).⁵⁰ V našem případě je analyzovaný text tvořen znaky, z nichž označující jsou například slova, frazémy či jazykové prostředky a označované mentální koncepty, které označující v recipientech vyvolávají a spojují tak znak s reálným světem. Jelikož jeden označující může mít více označovaných, vzniká prostor pro příjemce k vytváření různých významů.⁵¹

Mluvíme-li významu znaku v jazyce, budeme potřebovat ještě jiné dělení: Charles Morris navrhnul rozdělit sémiotiku na tři části – syntaktika se zabývá vzájemnými vztahy mezi znaky, sémantika vztahem znaku k označovaným jevům a pragmatika vztahem znaku k jeho interpretům. Aby tak uživatelé znakového systému, v našem případě jazyka, dosáhli porozumění (třetí složky), musejí znát jak významy jednotlivých znaků, tak pravidla jejich uspořádání.⁵² V takovém případě pak můžeme mluvit o úspěšné komunikaci, o což jde u prezidentských projevů především.

3.1 Postup analýzy

V analýze se zaměřím na zkoumání příznakovosti jazykových prostředků typických pro daný funkční styl a uplatním teorie, které se týkají masové a mediální komunikace. Ačkoliv,

⁵⁰ DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika v teorii a praxi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, s. 46.

⁵¹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 118.

⁵² KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 60.

jak jsem již zmínila výše, se budu zabývat pouze psanou formou projevů, nelze se oprostít od účelu jejich vzniku, tedy mluvené prezentace, a proto využiji i poznatků z rétoriky. V rozboru nezůstanu pouze u textu samotného, vezmu v potaz i osobnosti a život jednotlivých státníků, jehož nejdůležitější milníky a jejich možný vliv na projevy uvedu vždy v úvodu dané kapitoly. Závěrem analyzuji následný ohlas na projevy v médiích.

Pro přehlednost jsem rozdělila samotnou analýzu na tři části:

V rámci první části se zaměřím na celkovou výstavbu textu, především na úvod a závěr, členění, odkazy na jiná díla a také na básnické prostředky, které pomáhají soudržnosti textu, ale nemění význam výpovědi, tj. figury.

Ve druhé části rozeberu jazykovou rovinu – výrazové prostředky typické pro řečnický funkční styl a politický projev (viz předchozí kapitolu), básnické prostředky měnící význam výpovědi, tj. tropy, a frazeologismy. Neopomenu ani náhled do používané slovní zásoby, mimo jiné i z pohledu J. Bralczyka a jeho charakteristik kreovaného světa.

V části třetí se podívám na nastolovaná témata. Ačkoliv tato práce nemá ambice témata podrobně rozebírat, to je spíše pro práci politologického zaměření, ráda bych se podívala na obecné okruhy témat, která stojí mluvčím za zmínku v takto důležitém projevu, na co kladou důraz a jakým způsobem témata zpracovávají. Konkrétní obsah projevů je také nejdůležitější složkou, která je následně rozebírána v rámci mediálních ohlasů na projevy, a tedy základ pro následné porozumění této kapitole.

Prvky teorií zabývajících se mediální a masovou komunikací budou již zahrnuty ve vyjmenovaných třech částech analýzy, jelikož mnoho z nich samo vyplývá z užitých prostředků těchto rovin.

Závěrem postavím nabyté znalosti vedle sebe a porovnáám nejvýraznější odchylky, nebo naopak podobnosti projevů všech tří státníků.

Pro doplňující analýzu mediálních ohlasů jsem vybírala jedno médium, více zdrojů by již neodpovídalo účelu pouze doplňujících informací k hlavní části práce. Hlavní podmínky při výběru média byly, aby se jednalo o celostátní zpravodajský deník a aby vycházelo kontinuálně ve všech zkoumaných letech. Podle těchto parametrů jsem pro analýzu vybrala

Lidové noviny. Jedná se o zpravodajský deník s dlouholetou tradicí, založený již v roce 1893, oficiálně vycházející bez přerušování od roku 1990. Mezi jeho přispěvatele i redaktory patřily v průběhu let vážené osobnosti, na příklad bratři Čapkové či prezidenti Edvard Beneš a T. G. Masaryk. Ve čtenosti celostátních tištěných zpravodajských deníků se v roce 2021 umístily na třetí pozici.⁵³

V Lidových novinách z let 1994–2021 budu zkoumat vždy první tři výtisky po zveřejnění projevu, v případě prvních dvou prezidentů se jedná o první lednové výtisky, u třetího prezidenta o poslední prosincové (tedy po 26. prosinci, vždy záleží, jak v daném roce vyjdou neděle, kdy noviny nevycházejí). Zaměřím se nejen na celkový obsah zpráv, ale také na několik kvantitativních prvků, které následně mezi sebou porovnám.

⁵³ Čtenost deníků: Skokanem roku je Sport, rostly bezplatné tituly. *Mediaguru.cz* [online]. [cit. 2022-07-21]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/02/ctenost-deniku-skokanem-roku-je-sport-rostly-bezplatne-tituly/>

4 Analýza prezidentských projevů

4.1 Václav Havel

„Václav Havel byl jedním z nejpozoruhodnějších politiků minulého století. Jeho jedinečná životní dráha – od prominentního dítěte přes vyvrhele k světoznámé osobnosti – svádí ke zjednodušujícím pohledům. Není však sporu o tom, že sehrál přední roli při odstraňování jedné z nejsvůdnějších utopií všech dob a stál v čele jedné z nejdramatičtějších společenských proměn moderních českých a evropských dějin.“⁵⁴ Takto začíná svou knihu o Havlovi Michal Žantovský, jeho poradce a dlouholetý přítel.

Havel se narodil v roce 1936 do prominentní pražské rodiny, pravděpodobně jedné z nejbohatších a nejvlivnějších za první republiky. Tento jeho buržoazní původ mu po nástupu komunistů k moci zabránil po dokončení základního vzdělání v dalším studiu na elitní škole, a tak Havel začal pracovat jako laborant a po večerech si dodělal maturitu. Ačkoliv nebyl přijat na žádnou humanisticky zaměřenou školu a musel narukovat do dvouleté vojenské služby, projevila se jeho láska k divadlu a již tehdy napsal první divadelní hru, kterou prezentoval na vojenské divadelní přehlídce.⁵⁵

Díky rodinné tradici, která ho orientovala k humanistickým hodnotám české kultury, Havel už od dětství rád četl. Dílo Masaryka a Komenského ho dle jeho slov ovlivnilo na celý život, ostatně i na ně ve svých novoročních projevech odkazuje. Psát různá drobná dílka začal také již v dětství, od 20 let pak publikoval studie a články v různých literárních a divadelních periodikách.⁵⁶

Následně Havel pracoval jako kulisák a začal se prosazovat jako dramatik a spisovatel. Rád psal svá díla především v pražských kavárnách, kde také potkal svou budoucí ženu Olgu. V roce 1963 byla v Divadle Na Zábřadlí uvedena jeho první absurdní hra *Zahradní*

⁵⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 13.

⁵⁵ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 217.

⁵⁶ Václav Havel. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>

slavnost, která slavila úspěch, a Havel pomalu vstupoval do veřejného, kulturního i politického života. Postupně čím dál tím víc vystupoval proti režimu, v lednu 1977 se stal jedním z prvních mluvčích a spoluzakladatelem Charty 77, později se podílel na sepsání petice Několik vět. Jako sankce za toto chování strávil celkem 5 let ve vězení a bylo mu znemožněno publikovat své texty.⁵⁷ Tuto svou životní zkušenost později promítl do svého literárního díla, včetně novoročních projevů: *Mám-li volit extrémní příklad: ze svých pobytů ve vězení si pamatuji, že i ten nejhorší zločinec dobře věděl, že se nemá páchat to, co spáchal.*⁵⁸

Jeho politická kariéra prvního prezidenta samostatné České republiky začala po roce 1989, když byl nejprve Občanským fórem, jehož byl také členem, poté i Federálním shromážděním zvolen do čela Československa. Po dvou a půl letech se konala nová volba, ve které Havla z důvodů neshod mezi Čechy a Slováky nepodpořil dostatek Slováků a prezident proto v roce 1992 abdikoval. Na čas se z politické scény stáhl, ale brzy se zapojil do procesu rozdělení a vzniku Ústavy České republiky, aby byl následně v lednu 1993 jednoznačně zvolen do jejího čela.⁵⁹

Sám v rozhovorech často prohlašoval, že politické ambice nikdy neměl: „Já jsem nikdy nechtěl a ani dnes nechci být politikem, to jest mužem, jehož hlavní profesí je dělat politiku, bojovat o hlasy voličů, zastávat zájmy nějaké strany proti jiné straně apod. Můj zájem o politiku kotví jinde: jsem občan, zvědavý občan. To ostatně patří k mé profesi spisovatele, být zvědavý,“⁶⁰ řekl v rozhovoru pro týdeník *Respekt* tři měsíce před listopadem 1989, tedy ještě před nástupem do prezidentské funkce. Tento jeho životní postoj můžeme sledovat i v jeho projevech – na své posluchače apeluje spíše z hlediska morálky a dobrého svědomí každého jedince, než z čistě prosperity a výdělku státu, a když už se věnuje tématu voleb, žádá od občanů, aby volili rozumně a srdcem, nenabádá k volbě žádné konkrétní strany, před

⁵⁷ Václav Havel. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>

⁵⁸ Projev Václava Havla z roku 2001

⁵⁹ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 227

⁶⁰ VÁCLAV HAVEL: TERÉN, NA KTERÝ NIKDY NEVSTOUPÍM. *Respekt.cz* [online]. [cit. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/special/2015/promeny/vaclav-havel-teren-na-ktery-nykdy-nevstoupim>

volbou do druhého volebního období se dokonce ani nezmiňuje o tom, že by mohl být zvolen znovu.

Důležitým milníkem byl pro Havla rok 1996 – tak důležitým, že mu věnoval celý následující novoroční projev, kde veřejnost seznámil s událostmi svého života a vyznal se ze svých osobních pocitů, což do té doby nebylo obvyklé: *Milí spoluobčané, dovolíte-li, začal bych tentokrát trochu osobněji. V roce, s nímž jsme se právě rozloučili, jsem se dvakrát ocitl tváří v tvář smrti.*⁶¹ V tomto roce zemřela jeho žena Olga a on sám se potýkal s rakovinou plic, po jejímž vyléčení upadl do deprese. S depresí ale bojoval již dřív, čehož si můžeme všimnout i v jeho projevech – každý rok se snaží apelovat na své posluchače, aby žili dobrý a užitečný život, aby si vážili svobody a aby se angažovali v nově vzniklém státu, nicméně vždy mají jeho výzvy pachů zklamání a rozčarování.

Rok po smrti Olgy se znovu oženil s herečkou Dagmar Veškrnovou, což se setkala s velkou nevolí a kritikou společnosti. Jednak kvůli jejímu povolání, ale především kvůli krátkému času od smrti jeho první ženy, která byla ve společnosti velice oblíbená. I to bylo jedním z důvodů, proč v roce 1998 již Havel nevyhrál prezidentské volby s takovou převahou – zvítězil až těsnou většinou ve druhém kole.

Po skončení svého volebního období v únoru 2003, tedy po celých 13 letech v prezidentské funkci, se dále angažoval ve veřejném i politickém životě. Také napsal svou poslední hru, kde spojil své literární a politické zkušenosti – *Odcházení*. Toto spojení však můžeme pozorovat právě i ve svátečních projevech. Zemřel v prosinci 2011 jako osobnost celosvětového formátu. „Za své literární a dramatické dílo, za smýšlení a celoživotní úsilí o dodržování lidských práv, obdržel Václav Havel řadu státních vyznamenání, mezinárodních cen a čestných doktorátů.“⁶²

⁶¹ Projev Václava Havla z roku 1997

⁶² Václav Havel. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>

4.1.1 Výstavba textu

*Milí spoluobčané, nejsem asi zdaleka jediný, kdo se občas diví světu, jenž ho obklopuje, propadá pocitu, že tomuto světu přestává rozumět, a pochybuje o dobrém smyslu mnoha věcí, jež určují jeho pohyb.*⁶³ Takto překvapil prezident své publikum v roce 2001, ostatně jako to dělal pravidelně každý rok. Místo klasické zdravice a přání všeho dobrého do nového roku jde Havel ve svých projevech po oslovení rovnou k věci, podobně jako v úryvku nastolí zajímavé a nevšední téma, přičemž ne vždy je z úvodních vět posluchači jasné, o čem projev vlastně bude. To v něm budí napětí a touhu naslouchat mluvčímu dále.

Ani závěry nemůžeme hodnotit jako klasické. Některé roky sice Havel zakončuje projev i obvyklým zvoláním „Hezký nový rok!“, ovšem vždy připojí i originálnější přání. To se navíc v mnoha případech vrací zpět k tématu nastoleném v úplném úvodu, čímž mluvčí vytváří pro posluchače jakýsi rám, „bezpečný prostor“, kreovaný svět. Nejinak tomu bylo ve zmíněném roce 2001: *Přeji vám, abyste v tomto složitém a občas těžko pochopitelném světě nalézali hodně pevných bodů, o něž se můžete kdykoliv opřít, i hodně laskavých lidí, na které se můžete kdykoli spolehnout, přeji vám mnoho radostných chvil i povznášejících zážitků, přeji vám úspěchy v práci i jistoty v životě, přeji vám naději, lásku a mír v duši!*⁶⁴

Základním prvkem při sestavování jakéhokoliv textu určeného pro veřejnost, je presupoze – autor musí předpokládat, jaké má auditorium znalosti, jak bude reagovat na různá témata či jazykové prostředky a podle toho následně celý projev sestavit. U Havla můžeme někdy narazit na tento fakt zahrnutý přímo do textu: *Zajisté ode mne neočekáváte, že tu budu dnes podrobně probírat resort po resortu, mapovat situaci každého z nich a popisovat jeho úspěchy i nedostatky. Spíš a právem asi očekáváte několik poznámek k tomu, co nás v tomto roce čeká.*⁶⁵ V tomto odstavci svým posluchačům poodhaluje, jakým

⁶³ Projev Václava Havla z roku 2001

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Projev Václava Havla z roku 1994

způsobem o sestavení projevu přemýšlel a k čemu došel, čímž přirozeně otevírá a navazuje nové téma.

Ať už čteme, nebo posloucháme kterýkoliv Havlův novoroční projev, nelze si nevšimnout hned několika výrazných prvků, které se pravidelně objevují napříč všemi jeho projevy, nehledě na délku či téma. Jde o opakování, s ním často spjatou gradaci a řečnické otázky – jedná se o tzv. figury, druh básnických prostředků mající za cíl ozvláštnit text, aniž by měnily význam slov.

Opakování slov, slovních spojení či hláskových skupin apod. patří k důležitým prostředkům stylistické aktualizace textu.⁶⁶ Mezi nejvýraznější v Havlových projevech patří několikeré oslovení auditoria. Tímto oslovením v úvodu projevu zahajuje se svými posluchači pomyslný dialog, v průběhu řeči je jeho funkcí dlouhý text rozdělit na jednotlivé, snáz stravitelné části, a zároveň znovu vzbudit v auditoriu pozornost a aktivizovat jej. Zároveň ale v rámci jednoho projevu neopakuje stále stejné oslovení, vždy ho trochu pozmění. Například v roce 1995 můžeme pozorovat gradaci – první oslovení je pro zahájení běžné a obecné: *Milí spoluobčané*, ve druhém již autor naznačuje, že si je se svými posluchači blíží: *Vážení přátelé*, třetí podtrhuje jistou odpovědnost auditoria vůči státu, když posluchače oslovuje *Občanky a občané*, a zvyšuje tak apelativní efekt následného sdělení. Čtvrté a poslední oslovení *Vážení spoluobčané* se svou podobností vrací na začátek a pomyslně tak uzavírá rámeček celého textu.

V rámci opakování se u Havla setkáme i s konkrétními figurami, rád využívá na příklad epanafory – opakování stejného slova na počátku určitého významového úseku, které také napomáhá gradaci a najdeme ho téměř v každém z analyzovaných projevů: *Vážení přátelé, vím dobře o všem těžkém a mnohdy i bolestivém, co ve vašem všedním životě způsobují velké změny, které dnes probíhají ve všech oblastech našeho života. Vím dobře o vašem strachu z rostoucí kriminality, vím o problémech, které mnohým z vás, zvláště těm starším, způsobuje přestavba sociální a zdravotní péče, vím o rizicích, s nimiž je spojeno vaše podnikání.*⁶⁷

⁶⁶ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004, s. 94.

⁶⁷ Projev Václava Havla z roku 1994

Méně, ale stále výrazně zastoupeným druhem opakování je epizeuxis – opakování stejného slova nebo spojení hned za sebou. Havel často používá spojení *znovu a znovu*, které pro efekt naléhavosti pokládá i třikrát za sebou: *Znovu a znovu je třeba si připomínat... [...] V našem případě to mimo jiné znamená, že je třeba znovu a znovu stavět hráze bezohlednosti skryté za praporem tvorby zisku či pokusům vyvolávat v lidech strach ze svobodného projevu či svobodného sdružování, a znovu a znovu je třeba posilovat autoritu a nezávislost policie justice, těchto praktických garantů spravedlnosti.*⁶⁸

V těchto dvou ukázkách opakování z prvního a posledního novoročního projevu Havel mistrně ovládl tento nástroj persvaze, kdy lehkým, auditoriem netušeným nátlakem přiměje posluchače pozorněji vnímat řečnickova slova, která na něj působí důležitějším dojmem. Ve druhém případě navíc v kombinaci s číslem tři – to nejen že je v naší kultuře, a tedy i v podvědomí posluchačů, zakořeněno jako číslo magické, ale také se „odedávna považovalo za ideální podnět k aktivizaci paměti“⁶⁹, tedy je tu větší pravděpodobnost, že si sdělení posluchači spíše zapamatují.

Dalším základním prvkem řečnického stylu, rétoriky a také účinnou metodou persvaze jsou řečnické otázky. Ty mají v textu rovnou několik funkcí: pomáhají řečnickovi navodit atmosféru dialogu, tedy částečně nahrazují chybějícího partnera, aktivizují posluchače a budí jeho pozornost, plní funkci apelativní, napomáhají ale také k tematickému členění a srozumitelnosti delšího textu – zvláště pokud se nacházejí na začátku textu nebo uvozují nový tematický celek.⁷⁰ Havel ve svých textech používá dva druhy řečnických otázek: první slouží jako nadpis následujícím několika odstavců, kterým určuje téma, na příklad: *Co je to ale naděje?*⁷¹ nebo *Co proti takovému stavu ducha dělat?*⁷² Na tento typ otázek tedy většinou odpovídá, či se snaží nastínit možné odpovědi.

⁶⁸ Projev Václava Havla z roku 2003

⁶⁹ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004, s. 94.

⁷⁰ KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 158.

⁷¹ Projev Václava Havla z roku 1995

⁷² Projev Václava Havla z roku 1996

U druhého typu řečnických otázek jich skládá více, většinou 3–5 za sebe, které tak tvoří samostatný odstavec – takto poskládané, často gradující, mají za cíl přimět posluchače o nich přemýšlet a hledat vlastní odpovědi: *Ptali jsme se sami sebe: co pro nás všechny – Čechy i Slováky – bude znamenat toto rozdělení našeho dosavadního domova? Co to bude znamenat pro střední Evropu? Máme to chápat jako úspěch našich reprezentací, nebo jako prohru v zápase o společný stát?*⁷³ V případě tohoto prvního projevu ve funkci prezidenta ČR navíc Havel aplikuje oblíbené číslo 3, které pomáhá také řečníkovi k lepšímu zapamatování textu (ten sice v případě projevů Havel četl, nicméně rétorické otázky mají na auditorium větší efekt, jsou-li řečeny přímo; oční kontakt, v tomto případě pohled do kamery, zvyšuje apelativní funkci).

Gradace bývá často zakomponována právě do opakování, může se ale vyskytovat i samostatně. V Havlových textech se s ní setkáváme v rámci projevu jako celku – texty jsou často vystavěny od obecného ke konkrétnímu – na začátku stojí často obecně mířená řečnická otázka, na kterou autor následně hledá odpověď a postupně v těchto odpovědích či úvahách najde konkrétní kýžená témata, nebo naopak úvodní otázku do těchto témat zakomponuje. Tento postup obzvláště vyniká ve druhém novoročním projevu, kde celý text rámuje téma naděje – řečník s ním projev otevře a následně i uzavře. V rámci jednoho tematického celku Havel používá nejčastěji slova gradace *důležité*, *důležitější*, případně třikrát za sebou zdůrazněnou formu pozitivu a komparativ, jako například v roce 1998 – *nesmírně důležité*, *důležité*, *ne-li důležitější* a *obzvláště důležité*, nevyhýbá se ale ani superlativům.

Jedním ze způsobů, jak zdůraznit pro řečníka stěžejní část textu, aniž by znovu používal slova jako *nejdůležitější*, je tzv. parcelace. Řečník rozčlení jádro výpovědi do samostatných částí, které samy o sobě poutají větší pozornost, než kdyby byly součástí většího celku.⁷⁴ Tento postup je nápadný především v textové podobě, kdy tyto oddíly zaujímají samostatné řádky, nicméně v mluveném projevu dostávají jednotlivé části apelativní ráz a celek na

⁷³ Projev Václava Havla z roku 1994

⁷⁴ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004, s. 97.

posluchače působí kýženým dojmem, aniž by si tento proces na vědomé úrovni uvědomoval. Parcelaci tedy můžeme považovat za jeden z postupů nastolování agendy a primingu.

Havel se svých novoročních projevech parcelaci využívá málokdy, své texty dělí většinou do poměrně velkých celků uvozených pro obnovení pozornosti vždy opakovaným oslovením, nicméně často využívá takovéto oddělení pro řečnické otázky. U těch je parcelace běžná, zvláště jedná-li se o apelativní otázku bez odpovědi, v Havlově případě pak plní spíše funkci pomyslného nadpisu, jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole.

Výjimku tvoří rok 1999. Zde zabírá většina jednotlivých výpovědí v textové podobě vždy jen 2–3 řádky, najdeme zde ale i parcelaci na jeden řádek: *Duchu zdí je třeba čelit.*⁷⁵ Jedná se o jedinou takto zdůrazněnou větu napříč všemi zkoumanými Havlovými projevy. Nachází se téměř na konci první poloviny projevu, zářmované analogií stavění a bourání zdí, které se budu věnovat později. Je tedy jakýmsi vyvrcholením gradace celého tohoto celku, pointou, a proto je takto zdůrazněn. Mimo jiné je tento projev více než jindy založen na obrazových jazykových prostředcích a členění na menší celky může posluchačům umožnit se ve složitém textu orientovat, zároveň v nich také pravděpodobně zanechal větší dojem než jiné Havlovy texty rozdělené na větší části.

Pro Havla obvyklý stylistický prostředek je podle Krause i perifráze – „figura podněcující napětí a součinnost auditoria k dotváření smyslu věty“. Nejvíce se s ní posluchači setkali v osobně laděném krátkém projevu v roce 1997, který se celkově vyjímá svým jemnějším a klidnějším laděním – prvním opisem má Havel na mysli svou zesnulou ženu, kterou nechce nejspíš kvůli zármutku jmenovat, druhá perifráze je v tomto případě eufemismem, kterým se mluvčí vyhýbá tvrdé realitě těžké nemoci: *V roce, s nímž jsme se právě rozloučili, jsem se dvakrát ocitl tváří v tvář smrti. Poprvé, když si přišla pro bytost mi nejbližší, a podruhé, když nedávno kroužila kolem mého nemocničního lůžka.*⁷⁶

⁷⁵ Projev Václava Havla z roku 1999

⁷⁶ Projev Václava Havla z roku 1997

4.1.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu

Jak bylo již zmíněno výše, pro řečnický styl je typická mimo jiné snaha o aktualizaci jazyka a zaujmutí posluchačů – toho dosahuje pomocí básnických prostředků, spjatých se stylem uměleckým. Již z původního Havlova povolání, které můžeme zařadit mezi personální slohotvorné činitele, je zřejmé, že básnické ani literární prostředky mu nebudou cizí, nejinak je tomu i u analyzovaných novoročních projevů.

Nejčastěji využívá Havel klasické metafory, napříč jeho projevy najdeme mnoho příkladů, můžeme ale vysledovat určitý druh metafor inspirovaných podobným jevem. *Neodvážil bych se říct, že už vzkvétá (naše země – poznámka autorky). Rozhodně se ale nebojím říct, že na mnoha místech už začala rašit: výhonky něčeho nového [...] je vidět téměř všude. [...] Vše nové a dobré, co začíná kolem nás klíčit, bychom měli pečlivě ošetřovat, denně zalévat a dobře střežit.*⁷⁷ V tomto projevu z roku 1994 Havel odkazuje na svůj slavný výrok „Naše země nevzkvétá“ a rozšiřuje tak již lidem známou metaforu, kterou ještě před ním použili ve svých projevech komunističtí státníci. Kromě těchto najdeme u Havla i další metafory inspirované rostlinami – *pěstování odpovědnosti, rozkvět sektoru, kořeny problémů*. Jako příklady samostatných, ale kreativních metafor uveďme *pestrý vějíř možností, být uvězněn v krunyři ideologických dogmat, národní košile začíná být leckomus opět bližší než občanský kabát*.

Čím jsou Havlovy texty výjimečné, jsou velké analogie. Do těch se pouští, potřebuje-li vysvětlit nějaké složitější téma těžko uchopitelné člověku nepohyblivému se v dané disciplíně. Že se nejedná o snahu literární, ale opravdu zjednodušující, je jasné díky tomu, že Havel vždy použije v nějakém tvaru slovo *přirovnání*. Příkladem kratší analogie zastřešující jedno menší téma může být přirovnání tržní ekonomiky k řece v projevu z roku 1995: *Tržní ekonomika bývá někdy přirovnávána k řece, která sama ví nejlépe, jak a kudy má téci, a která je schopna nejlépe vytvářet obecný blahobyt. Žádné pokusy státu jít proti proudu této řeky nemohou vést k ničemu dobrému.*⁷⁸ Zde Havel použil dle jeho slov již

⁷⁷ Projev Václava Havla z roku 1994

⁷⁸ Projev Václava Havla z roku 1995

používané přirovnání, které dále rozvedl a rozšířil: *Jedině stát totiž může citlivou regulací říčního toku odvrátit nebezpečí, že stoupne-li jeho hladina, zaplaví řeka široké okolí a začne ničit přírodu i lidská obydlí...*⁷⁹ Po ukončení analogie ještě přidá odstavec vysvětlující jinými slovy, co tímto příměrem chtěl vyjádřit. V tomto případě se snažil co nejvíce se přiblížit i obyčejným lidem, což není pro Havla úplně typické, většinou nechává své metafory a cizí slova bez vysvětlení.

Za zmínku stojí originální a velice osobní analogie – v roce 1996, kdy mluvil především o cestě a cíli, se Havel podělil s posluchači o svůj zážitek ve vojenském vrtulníku, ve kterém zažil vysoké turbulence. Tyto připodobnil ke změnám, které zažívají běžní občané z důvodu přechodu na demokracii a rozdělení republik. Poslední velká analogie, zastřešující celý projev z roku 1999, je poněkud složitější. Havel celý projev věnovaný výročí pádu komunismu zarámoval množstvím přirovnání k bourání a stavění zdí. Někdy se jedná o konkrétní, i když ne explicitně pojmenovanou Berlínskou zeď, jindy zase o zeď mentální. *Vážení přátelé, souběh dějinných pohybů tomu chce, že ve chvíli, kdy tu varuji před novými zdmi, začíná konečně nést své konkrétní plody naše úsilí odstranit všechny pozůstatky zdí starých.*⁸⁰ V rámci této analogie pak autor vytváří jednotlivé dílčí metafory jako *démon zdí*.

Co se frazeologie týče, drží se Havel poměrně známých idiomů jako *přiložit ruku k dílu*, *dvě strany téže mince*, *utahovat si opasky*. Nenajdeme u něj žádné aktualizace automatizovaných frází, ovšem úplně nové fráze ano: *chceme-li patřit do orchestru, nemůžeme komunikovat jen s jedním hráčem.*⁸¹ Podobně Havel nepoužívá téměř žádné neologismy – v projevech najdeme pouze slovo *čecháčkovství*

Jak bylo zmíněno v životopisném medailonku, byl Havel od malička ovlivněn českými velikány Masarykem a Komenským. Oba zmiňuje i ve svých projevech – od Komenského si zapůjčil přirovnání Evropanů k *cestujícím na jediné velké lodi*, od Masaryka zase výrok, že *česká otázka je otázkou lidskou*. Společně s odkazem na *jednoho amerického přítele*, který

⁷⁹ Projev Václava Havla z roku 1995

⁸⁰ Projev Václava Havla z roku 1999

⁸¹ Projev Václava Havla z roku 1995

se s Havlem podělil o svůj názor na 11. září, a ne zcela jednoznačným odkazem na knihu, který je již spíše frazémem *po nás potopa*, se jedná o nejvýraznější aluze, najdeme ale v projevech i další, na příklad odkazy na reálie vycházející z křesťanství: *Dovolím si malou metaforu: ta hrůza přilétla – v duchu Apokalypsy – z nebe.*⁸² Zde přirovnává k biblické apokalypse teroristický útok z 11. září. A přesto, že v této analýze nejsou zahrnuty Havlovy úplně první tři projevy v roli prezidenta Československa, ve kterých se výrazně vymezoval vůči komunismu, najdeme často již skryté narážky i v textech pozdějších: *Máme mezi sebou moderní a kultivované normalizátory, kteří by nejraději tahali za nitky téměř všeho – velkými podniky počínaje, televizí a novinami pokračuje a zastupitelskými sbory konče.*⁸³

Velice často se odkazuje na své vlastní projevy či výroky, ke kterým se zpětně vyjadřuje či je aktualizuje, nejčastěji konkrétně zmiňuje, kolik let od onoho výroku uplynulo či za jakých okolností byl řečený: *Dámy a pánové, před devíti lety jsem v tento den řekl, že jsem určitě nebyl do svého úřadu vynesena proto, abych vám lhal. Nechci vám lhát ani dnes, a zmíním se proto po pravdě i o tom, co mne na našich poměrech nejvíce trápí.*⁸⁴ V jiných případech svůj výrok nijak neupravuje, jen ho auditoriu připomíná, opakuje: *A ještě jeden svůj pocit tu musím na závěr říct: jsem si každým dnem jistější, že by vůbec neškodilo, kdybychom udělali něco pro to, aby tu a tam přece jen zvítězila pravda a láska nad lží a nenávisť.*⁸⁵ V ukázce Havel připomíná svůj nejslavnější výrok, své motto, ke kterému se v různých obměnách stále vrací, na příklad zde, kdy mluví o důležitosti novinářů: *Tito lidé jsou nesmírně důležití: pomáhají nám zprostředkovat jednu z oněch fundamentálních hodnot či jistot, bez nichž lze opravdu těžko žít, totiž naději, že pravda zvítězí.*⁸⁶

Pozastavme se také nad Havlovou slovní zásobou. Její šíři dokládá velké množství básnických obrazových prostředků, i to, že se málokdy opakují. Přes svou kreativitu Havel nevymýšlí ani nepoužívá neologismy, naopak u něj najdeme spíše slova, která bychom mohli zařadit do archaismů – je to na příklad knižní *ba*, *vpravdě* či *pakliže*. Celkově se většinou

⁸² Projev Václava Havla z roku 2002

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Projev Václava Havla z roku 1999

⁸⁵ Projev Václava Havla z roku 1997

⁸⁶ Projev Václava Havla z roku 2001

vyhýbá slovům citově zabarveným, ovšem pouze do doby, než se v proslovu rozohní. Mluví-li o něčem, co ho zjevně osobně rozčiluje, používá občas dysfemismy, tedy zhrubění: *Rozpustit ji můžeme jen my sami, a denně to ostatně mnozí z nás dělají: tím, jak przní český jazyk, [...]*⁸⁷ Kromě dysfemismů také v takových chvílích využívá velice pestré slovní zásoby: *Podivné zdi se začínají od jisté doby vynořovat i v politice: opět tu máme barikády, mobilizace, semknuté šiky, disciplinovaná hnutí i jejich různé zrádce.*⁸⁸ Zde vidíme, že Havel zcela záměrně použil pro nepřímé přirovnání politiky k válce slovní zásobu právě z válečného prostředí. Obsah sdělení je tak poměrně jasný, ale nevyvolá v divácích takový odpor.

Podívejme se ještě krátce na prvky jednotlivých charakteristik kreovaného světa vymezených J. Bralczykem (viz kapitolu 1.2.1 Politický projev). Důraz na *důležitost* je u Havla zastoupen v hojné míře, slova *nejdůležitější / obzvláště důležité* využívá pro členění textu a také gradaci, často také používá klasické přehánění pomocí slov *tisíce* či *stovky a stovky* v případech, kde je jasné, že se o tak velké počty nejedná. Prvky *blízkosti, obecnosti* a *pokrokovosti* jsou všudypřítomné hlavně díky tématům rozvoje společnosti i ekonomiky nového státu – hned v prvním Havlově projevu nacházíme slova jako *evropské sjednocování, většina/řada z nás, nás všechny, náš parlament/stát, naše vláda/hospodářství, společenství, úspěch nás všech, rozvoj*. Prvky *koherentnosti* vycházejí již ze samotného členění a stavby textů, které sice obsahují více témat, ta jsou ale dobře a srozumitelně pospojovaná, čemuž napomáhá tematické rámcování i velké množství konektorů. Příklady *správnosti* nenajdeme v každém z projevů, napříč texty se ale nacházejí slova jako *statistiky, propočty a vědecké argumenty* či *jistota, stabilita*.

Jak je vidno, používá Havel velice často inkluzivní „my, naše“, a poměrně málo odkazuje na nějaké „oni“, respektive vůbec. Nepoužívá ale principů ideologického čtverce, když o skupině „my“ netvrdí jen pozitiva, ale zmiňuje také negativa, společnost vidí ne jakou dokonalou, ale jako celek, který se může zlepšovat: *Vážení přátelé, často a dost ostře*

⁸⁷ Projev Václava Havla z roku 2002

⁸⁸ Projev Václava Havla z roku 1999

*kritizují politické poměry v naší zemi. Přesto se vám přiznávám, že neztrácím víru v naši dobrou budoucnost. Ptáte-li sem odkud ji čerpám, pak vám mohu odpovědět velmi jednoduše: z vás. Tedy ze svých spoluobčanů.⁸⁹ Dává tak svým posluchačům najevo, že se veškerá témata jím nastolovaná týkají nás všech, včetně jeho samotného, stejně tak ale i naše problémy, za které nemůže nikdo zvenku. Důležité je zmínit, že i když, jak zmiňuje v ukázce, Havel kritizoval, především právě politiku, nikdy neukazoval na konkrétní viníky – jen poukázal na problém a následně vyzval určitou skupinu lidí, nebo k tomu pobídl své auditorium, aby s tím něco udělali: *Před rokem jsem řekl, že si v brzké době zvolíme Senát. Senát dodnes nemáme. Vyzývám proto náš Parlament, aby přijal příslušný volební zákon a umožnil tak jeho zvolení.⁹⁰**

4.1.3 Témata

Vážení spoluobčané, jsme, či nejsme spokojeni s vývojem v naší zemi? To je otázka, nad kterou se spolu s vámi každoročně zamýšlím.⁹¹

Tento úvod novoročního projevu z roku 1996 shrnuje poměrně výstižně, čím se Havel ve svých projevech především zabýval. Celkové zaměření a apelativní ráz všech projevů jsou dány jeho celoživotním postojem: „Jsem spisovatel a své poslání jsem vždycky chápal jako povinnost říkat pravdu o světě, v němž žiju, vypovídat o jeho hrůzách a mizérii, tedy spíš varovat, než dávat návody. Navrhovat něco lepšího a uvádět to v život, to je spíš úkolem politika – a já politikem nikdy nebyl a nikdy ani být nechtěl,“⁹² uvedl v knize rozhovorů z roku 1989.

Hlavními tématy jeho projevů jsou především rozvoj mladé České republiky, její ekonomiky, hospodářství, oprostění se od starého režimu a vznik nových pořádků. Přemýšlí o tom, kde je její nové místo ve světě, hodně upozorňuje na počínající globalizaci a potřebu

⁸⁹ Projev Václava Havla z roku 1998

⁹⁰ Projev Václava Havla z roku 1995

⁹¹ Projev Václava Havla z roku 1996

⁹² HAVEL, Václav a Karel HVÍŽĎALA. *Dálkový výslech: rozhovor s Karlem Hvižďalou*. Praha: Academia, 2000, 12.

zapojit se jako stát do celosvětového dění – pomocí členství v Evropské unii a NATO, které podporuje a vidí v něm lepší budoucnost.

Často apeluje i přímo na své posluchače, aby jako občané žili spořádaný, mravní a společenstvu prospěšný život, aby se k sobě navzájem chovali tak, jak by chtěli, aby se ostatní chovali k nim, aby se zamýšleli nejen nad sebou, ale i nad svým životem v zemi a na Zemi – obzvláště v pozdějších projevech se více věnuje vlivu lidstva na své okolí a životní prostředí. Činí tak například pomocí analogií, řečnických otázek, pohledů do nedávné historie i svých myšlenek a názorů, které ale vždy jako své jasně označuje.

Témata často těžká, a ne lehkou uchopitelnou prezentuje takovou formou, aby se nad nimi posluchači museli aktivně zamyslet – jeho texty často připomínají spíše filozofické eseje, než klasické státnické projevy servírující fakta a názory za účelem ovlivnit, obzvláště v porovnání s Havlovými komunistickými předchůdci.

Ačkoliv jsou Havlovy projevy komplexními, nejednoduchými texty, ve většině z nich můžeme najít hlavní myšlenku, často morálně až filozoficky koncipovanou, jakési zarámování celého sdělení. Tu především v dřívějších textech vyjadřuje určitými slovy, která se napříč celým textem často opakují, tedy pro posluchače je snazší sdělení porozumět, a to i když je někdy zaobaleno do cizích slov a metafor, právě z toho důvodu, že se dostatečně často opakuje. Text je tak srozumitelný jak „obyčejným“ lidem, tak dostatečně zajímavý a podněcující pro lidi vzdělanější.

U prvního projevu z roku 1994, ve kterém hodnotí první rok samostatné České republiky, především z pohledu ekonomického, hospodářského a společenského, je to spojení *občanská společnost*, které se v textu vyskytuje celkem 10×. Ačkoliv se projev, který je poměrně dlouhý, věnuje mnoha různým tématům rozvoje nové republiky, na příklad hodně prostoru věnuje úvaze, jak se můžou rozvíjet a reformovat jednotlivé sektory nebo co může pro tento rozvoj udělat stát, a co každý jedinec, *občanská společnost* je pojítkem jednotlivých témat a text je tak koherentní.

Toto spojení využívá i v projevu o rok později, kde se Havel zabývá velice podobnými tématy. O něco větší prostor věnuje apelu na politiky a potřebě ukotvit právní systém, a to především přijetím Ústavy. Druhým hlavním tématem je zahraniční politika, konkrétně již

zmíněné plánované členství v EU a NATO a navazování přátelství s ostatními státy. Projev je celkově pojatý jako pohled k lepším zítřkům, rámuje slovem je proto slovo *naděje*, které se vyskytuje v celém textu hned 13×. Hned v úvodu a nastiňuje celkové téma celého projevu: *Milí spoluobčané, když jsem vás před pěti lety v tento den poprvé oslovil, řekl jsem, že do našich srdcí se opět vrátila naděje. Co to ale je naděje?*⁹³ Řečnická otázka zde tedy tvoří pomyslný nadpis nadcházejícího textu, ve kterém se nad ní řečník zamýšlí, začleňuje ji do zmíněných témat a loučí se uzavřením tohoto rámce, čímž dává celému textu vlastní filozofickou pointu: *Milí spoluobčané, děkuji vám za vše, čím posilujete naši společnou naději! A pokud ji snad někteří ztrácejí, přeji vám, aby se opět začala vracet do vašich srdcí! Hezký nový rok!*⁹⁴

Posledním projevem, kde můžeme rámcující téma vysledovat pomocí opakujících se slov, je řeč z roku 1996. Zde se setkáváme se slovy *cíl* (14×) a *cesta* (13×), doplněné slovem *ideál* (5×). Havel se zde zamýšlí nad životními nejistotami a zklamáními, které z lidí cítí, nad nedosažením cílů, které si republika po pádu komunismu předsevzala. Tyto pesimistické nálady se snaží svým projevem rozptýlit, mimo jiné pomocí myšlenky, že i cesta může být cíl a že vývoj dějin je cestou bez konečného cíle. Zde je toto opakování nejvýraznější, obzvláště ke konci možná až rušivé a je otázkou, zda tento prvek budí v auditoriu kýžený zájem, nebo naopak již nudí: *Kromě společné cesty existuje ovšem jedinečná, kterou jde každý z nás sám a jen za sebe. Byl bych rád, kdyby ta jedinečná cesta každého z nás byla usnadněna, a nikoli zkomplikována společnou cestou, na níž se shodujeme či shodneme.*⁹⁵

Tyto první tři Havlovy projevy ve funkci prezidenta ČR mají několik společných atributů. Jednak jsou výrazně delší než projevy zbývající, v průměru mají všechny okolo 10 normostran, dále se všechny zabývají podobnými tématy, tedy rozvojem republiky, zároveň jsou o něco optimističtější laděné než texty, které Havel napsal později. Zjevným důvodem je pro jeho život přelomový rok 1996, který se výrazně promítl do následujícího

⁹³ Projev Václava Havla z roku 1995

⁹⁴ Projev Václava Havla z roku 1995

⁹⁵ Projev Václava Havla z roku 1996

projevu nejen tematicky, ale i délkou pouhých 2 normostran, a také postupující deziluze o „skvělém novém státu“.

Tuto deziluzi dává najevo hned v úvodu svého projevu v roce 1998: *Milí spoluobčané, jak víte, politická situace v naší zemi není v tuto chvíli příliš radostná.*⁹⁶ V tomto projevu apeluje na občanskou povinnost chodit k volbám a zajímat se o stav politiky. Tématu voleb a jejich důležitost pro chod státu se věnoval i dříve, poprvé ale až v roce 1996, výraznějším tématem byly v letech 2002 a 2003. Volbu nového prezidenta reflektoval ve svém posledním projevu, kde sdělil, jaké kvality by dle něj měl jeho nástupce mít, ale také, jak je pro jeho projevy typické, znovu apeloval na občany republiky: *Volba jednoho činitele státu, jakkoli se shodou okolností dnes stává velmi důležitou, není ale tím nejdůležitějším, co je před námi. Bez podpory občanů ani sebelepší prezident toho moc nezmůže. Přesně to jsem ostatně říkal před třinácti lety ve svém prvním novoročním projevu a dnes – kdy k vám mluvím na Nový rok naposledy – mi nezbývá, než to opakovat.*⁹⁷

Z drobnějších témat, kterým Havel věnoval menší úseky svých jednotlivých projevů, vyberme na příklad hrozbu opakující se historie, kterou první prezident zabalil v roce 1999 do metafory stavění a bourání zdí, nebo komentář k událostem 11. září 2001, kterou s grácií profesionálního rétorika místo kondolencí pozůstalým v cizí zemi převedl na apel týkající se i občanu České republiky, aby lidstvo jednalo společně: *Myslím, že význam katarze má a bude mít tato událost i v našich poměrech: posílí v nás vědomí, že nejsme jen občany České republiky, obyvateli té či oné obce, odborníky v té či oné disciplíně, voliči té či oné politické strany, ale že jsme – a to nikoli na posledním místě – i obyvateli této planety, jejichž jednotlivé osudy nebyly snad nikdy tak svázány v osud jediný.*⁹⁸

⁹⁶ Projev Václava Havla z roku 1998

⁹⁷ Projev Václava Havla z roku 2003

⁹⁸ Projev Václava Havla z roku 2002

4.2 Václav Klaus

„Klausa může člověk buď milovat, nebo nenávidět a jiná alternativa není,“⁹⁹ prohlásil kdysi Klausův dlouholetý kolega Tomáš Ježek a tato nadnesená charakteristika se ho drží dodnes. Základy jeho osobnosti a elitářství, kterými v jednu dobu výrazně rozděloval Česko, najdeme již v jeho dětství.

Václav Klaus se narodil v Praze v roce 1941 do poměrně bohaté rodiny a prožil aktivní dětství – rodiče na něj kladli vysoké nároky, aby se věnoval širokému spektru aktivit a byl vždy ve všem nejlepší. Kromě skvělých výsledků ve škole tak hodně četl, hrál divadlo, recitoval i zpíval ve sboru, což mu pomohlo s jeho původně stydlivou povahou¹⁰⁰ a do budoucna s politickou kariérou, a tedy i s novoročními projevy.

Věnoval se ale také sportu, především basketballu, ve kterém jako dorostenec reprezentoval Československo v zahraničí. Díky tomu se vyhnul vojenské službě, kterou strávil ve vojenském klubu, kde se začala projevovat jeho soutěživost.¹⁰¹ Po absolvování vysoké školy ekonomické (VŠE) s červeným diplomem studoval v uvolněnějších 60. letech ještě v Itálii a USA, což mu umožnila znalost 4 cizích jazyků, následně nastoupil jako vědecký pracovník do Ekonomického ústavu ČSAV.¹⁰² Dále se vzdělával na poli ekonomiky, oženil se, založil Klub mladých ekonomů a dokonce začal přispívat do literárních časopisů.

Podobnost s Havlem zde končí především v jeho politické aktivitě před rokem 1989, do kdy nebyl členem žádné politické strany, nijak výrazně se veřejně nevyjadřoval proti režimu. Dokonce ještě v roce 1989 odmítl podepsat petici za propuštění Václava Havla z vězení, kterého se sám velmi obával – vedle Masaryka je prvním prezidentem, který s ním nemá zkušenost.¹⁰³

⁹⁹ ŠTĚPÁNEK, Petr. *Jan Stráský: prezident na půl úvazku*. Praha: Irma, 1993, s.20.

¹⁰⁰ OPEČEK, Lubomír. *Fenomén Václav Klaus: politická biografie*. Brno: Barrister & Principal, 2012, s. 17.

¹⁰¹ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 247.

¹⁰² Václav Klaus, životopis. *Klaus.cz* [online]. [cit. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2470>

¹⁰³ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 249.

Do politiky nastoupil hned po listopadových událostech, nejprve jako ministr financí a předseda Občanského fóra, po jeho zániku spoluzaložil dodnes úspěšnou Občanskou demokratickou stranu (ODS), jíž předsedal. V této funkci se po vítězství v parlamentních volbách 1992 stal předsedou vlády. Významně se podílel na rozdělení Československa, které díky jeho vrcholnému pragmatismu proběhlo k celosvětovému překvapení poklidně a bez větších roztržek. Následně zaujal funkci prvního premiéra České republiky.¹⁰⁴

V této době, kdy se zdálo, že je jeho kariéra na vrcholu, si veřejnost začala všimnout jeho asertivního a často povýšeného chování, které spolu s jeho soutěživou povahou vedlo k neustálé kritice a poměrování všech lidí v jeho okolí. „Klaus přišel na zasedání vlády a položil otázku, kdo četl dnešní *Financial times*. Když se nikdo nepřihlásil, omlátil přítomným o hlavu, že nečtou tak důležitou tiskovinu. Při dalším zasedání vlády se situace opakovala, ovšem tentokrát s tím rozdílem, že se dva ministři přihlásili. Klaus je následně začal ‚zkoušet‘ z ekonomické analýzy obsažené v jednom z článků.“¹⁰⁵ Takto popisuje nelehký život s Klausem dlouholetý občanský demokrat Milan Uhde.

Tento jeho negativní povahový rys ovlivnil jak jeho politickou kariéru, tak jeho přístup k lidem – byl známý pro svou častou kritiku osobností české kulturní i politické scény, nijak se netajil svou nelibostí k Havlovi. Především novináře neměl příliš v oblibě a měl pocit, že o něm píšou jen lži a fámy. Ostatně o tom svědčí i samostatná rubrika na jeho webových stránkách nazvaná „Co Klaus neřekl“.

Na druhou stranu ho ale právě jeho cílevědomost a houževnatost vydržet i přes těžké časy a vždy to zkusit znovu dokázala i po skandálu s financováním ODS a jeho následné demisi znovu dostat do politiky, a nakonec až do prezidentského křesla, kam ho v roce 2002 zvolil parlament. Ačkoliv volba nebyla jednoznačná, Klaus vyhrál až ve třetím kole¹⁰⁶, a to navíc o jediný hlas, ve svém následném prvním volebním období se v žebříčcích popularity

¹⁰⁴ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 252.

¹⁰⁵ OPEČEK, Lubomír. *Fenomén Václav Klaus: politická biografie*. Brno: Barrister & Principal, 2012, s. 18.

¹⁰⁶ Přičemž v kole druhém byl jeho vyzyvatelem Miloš Zeman.

prezidentů umíst'oval na prvním místě,¹⁰⁷ z čehož nakonec vyplynulo jeho znovuzvolení i do druhého funkčního období, ačkoliv i v tomto případě muselo proběhnout až ve druhém kole.

Ano jako prezident nezvládl Klaus zahálet, mimo jiné plnohodnotně vyučoval na VŠE a věnoval se také psaní knih – ať biografických, každý rok ve funkci prezidenta vydal jednu knihu obsahující jeho zkušenosti i souhrn projevů, nebo odborné – celkově publikoval přes 40 knih.¹⁰⁸ Ačkoliv se snažil být v roli prezidenta nestranný, což avizoval i ve svém projevu v roce 2006, byl až do prosince 2008 čestným předsedou ODS.

Po skončení ve funkci prezidenta se Klaus stáhnul z veřejného života, i když se i nadále vyjadřuje k politickým tématům, médiu nejčastěji rezonují jeho názory na migraci, globální oteplování a na působení ČR v Evropské unii.

4.2.1 Výstavba textu

*Vážení spoluobčané, dovolte mi, abych Vás v tuto sváteční chvíli pozdravil, abych se na chvíli vrátil k roku právě skončenému a abychom se společně podívali na dny a měsíce, které budou následovat.*¹⁰⁹ Velice podobný úvod zněl z úst Václava Klause na Nový rok každoročně, porovnejme s úvodem projevu o 4 roky později: *Vážení a milí spoluobčané, dovolte mi pozdravit Vás v tento slavnostní den a popřát Vám štěstí, radost, elán a zdraví do roku 2011.*¹¹⁰ V 10 Klausových prezidentských projevech najdeme právě tyto dva druhy úvodů – buď obecný, že začíná nový rok a co můžeme očekávat od toho nadcházejícího, nebo klasickou zdravici obsahující přání všeho nejlepšího.

Jelikož se z principů svátečního prezidentského projevu předpokládá, že v něm bude řečník bilancovat uplynulý rok a nastolovat vyhlídky pro rok příští, zněly tyto fráze každým dalším rokem stále více jako vyprázdňené klišé, kterým Klaus svůj projev začínal, jen aby dodržel stanovený útvar.

¹⁰⁷ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 260.

¹⁰⁸ Václav Klaus, životopis. *Klaus.cz* [online]. [cit. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2470>

¹⁰⁹ Projev Václava Klause z roku 2007

¹¹⁰ Projev Václava Klause z roku 2011

Podobně zachází druhý český prezident i se závěrem. Ten může Klausův posluchač pravidelně předvídat – nachází-li se na začátku projevu jeden či druhý typ úvodu, projev uzavírá zpravidla ten druhý. Pro představu, v případě první ukázky zněl závěr: *Do Nového roku¹¹¹ přeji všem hodně zdraví, štěstí a tolik potřebný optimismus.*¹¹² V případě ukázky druhé, kde toto přání proběhlo již v úvodu, se naopak řečník obrací do budoucna: *Právě to mne vede k naději, že by rok 2011 mohl být rokem dobrým a úspěšným. Nebojme se ho. Nečekejme však, že ho dobrým udělá někdo z nás. Nikdo takový není. Jsme na to jen a jedině my sami. A zdaří se nám to, budeme-li jednat ve vzájemné pospolitosti.*¹¹³

Klaus celkově s budoucností, jejím odhadem a vizí pracuje poměrně běžně, většina jeho textů je založena na triádě minulost–přítomnost–budoucnost, a to zpravidla v tomto pořadí. Díky tomu jsou projevy koherentní, a to i když jsou někdy roztříštěné na velké množství nesouvisejících témat.

Významným prvkem prvního projevu z roku 2004 je vyjmenovávání v bodech, které můžeme považovat za částečnou parcelaci, protože text je jako při parcelaci rozmělněn na krátké, jednořádkové úseky, nicméně nejedná se tak úplně o samostatné jednotky. V tomto poměrně krátkém projevu Klaus takto vyjmenovává rovnou dvakrát: [...] *společně se můžeme spolehnout na to, že žijeme v zemi,*

- *která je jako celek poměrně konsolidovaná a funkční,*
- *která má vybudované a provozuschopné základní veřejné instituce,*
- *která je součástí komunity demokratických a přátelských zemí a*

¹¹¹ Zde si dovolím malou pravopisnou poznámku. Přeje-li prezident svým občanům vše nejlepší do Nového roku s velkým písmenem, přeje jim to jen do onoho dne, 1. ledna. To je samozřejmě rozdíl jen v textové podobě a pro samotný čtený projev nerelevantní.

¹¹² Projev Václava Klause z roku 2007

¹¹³ Projev Václava Klause z roku 2011

- která se právě díky tomu nemusí obávat žádných přímých vnějších ohrožení.¹¹⁴ Je otázka, proč ve svém první projevu tento způsob členění textu využil hned dvakrát, v následujících letech ale už ani jednou.

V ukázce si můžeme všimnout také epanafory, kterou najdeme v obou případech bodového vyjmenovávání, ale také v jiných částech textu: *Naše demokracie je již patnáctiletá a stojí na prahu své dospělosti. Vážme si toho. Vážme si možností, které nám nabízí. Vážme si svobodných voleb a svobodné soutěže politických stran.*¹¹⁵ V takovém případě ji Klaus téměř výhradně zařazuje v počtu tří opakování. Jak už bylo zmíněno u Václava Havla, číslo tři, obzvláště ve spojení s opakováním, zvyšuje apelativní funkci a působí na paměťová centra.

Druhé výraznější opakování je oslovení auditoria. Klaus oslovení umísťuje klasicky na úplný úvod a následně v některých případech krátce před závěrem, maximálně však dvakrát v jednom projevu. Celkově využívá dvou variací oslovení, a to ještě navzájem si velice podobné: *Vážení a milí spoluobčané / Vážení spoluobčané*. Dává tak najevo své vlastní řazení mezi občany.

Řečnické otázky, podstatný prvek řečnického stylu, v projevech Václava Klause téměř nenajdeme. Ve větší míře je zařazuje pouze v jednom projevu – tam se nacházejí 4 hned za sebou a tvoří tak jeden gradující odstavec s krátkou otázkou na konci, která oddíl úderně zakončuje a nutí tak posluchače nad tématem přemýšlet. Na otázky Klaus neodpovídá a mají tak zjevně apelativní funkci.

4.2.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu

Styl řeči u Klause je velice pragmatický, soustředí se spíše na jasné a přímé sdělení informací, nezaobaluje je do mnoha obrazových prostředků. Pokud je do textu zakomponuje, drží se spíše těch klasických, které by použil i v běžné, nepřipravené řeči: *Nikdo nemá v ruce*

¹¹⁴ Projev Václava Klause z roku 2004

¹¹⁵ Projev Václava Klause z roku 2005

*kouzelný proutek, jehož mávnutím by současné problémy zmizely.*¹¹⁶ / *Vážení spoluobčané, dnes uplynulo 20 let od chvíle, kdy se na mapě světa objevila samostatná Česká republika.*¹¹⁷ V případě frazeologie používá především zaběhnuté idiomy – *foukat proti větru, tah na branku, táhnout za jeden provaz, ráj na zemi, nelámejme nad politikou a politiky hůl*. U svých výroků si dává pozor, aby nebyly moc optimistické, ale ani pesimistické – výsledkem je pak někdy poněkud zvláštní, nicneříkající hodnocení: *Rok, který právě skončil, byl pro naši zemi rokem bez mimořádných událostí, byl rokem přiměřeně úspěšným.*¹¹⁸

Co je naopak neobvyklé a pro Klause specifické, je používání slov vytvořených pomocí prefixu „ne-“, místo použití jejich synonyma. Může se jednat o slova běžně používaná, kterých si posluchač ani nevšimne, pak ale zařazuje stejným způsobem i slova méně obvyklá, jako na příklad *nedobré, nepokorní, nejednota, nejednoduchý*. Důvodem toho používání mohou být jednoduše osobní preference, ale také snaha lehce upravovat význam slov. Řekne-li řečník, že je něco jednoduché, působí to na posluchače dojmem, že se jedná o věc, která by v principu jednoduchá být měla, ale není. Zatímco když je něco složité, není důvod se nad tím více zamýšlet. Zároveň tento způsob tvoření slov zapojuje více posluchače a projev se pro něj stává zajímavějším. Je otázkou, zda takto bude působit i slovo *nepokorní*, které navíc používá ve spojení *nebýt nepokorný*. Už základní varianta tohoto slova není úplně často používaným výrazem, se zdvojeným zápořem pak musí být pro auditorium značně matoucí.

Klaus také často používá odborná slova, a to především dostane-li se k ekonomickému tématu jemu blízkému, zde nezapře své učitelské vzdělání. V takovém případě si někdy uvědomí, že jsou jeho slova možná běžnému občanu nesrozumitelná, a následně je vysvětluje. To může ale v některých posluchačích vzbudit nepříjemný pocit, že je prezident ve své řeči poučuje: *Pokles hospodářství v roce 2009 byl nejméně čtyřprocentní. Přeloženo*

¹¹⁶ Projev Václava Klause z roku 2009

¹¹⁷ Projev Václava Klause z roku 2013

¹¹⁸ Projev Václava Klause z roku 2004

do všem srozumitelného jazyka se tím říká, že jsme toho v naší zemi vyprodukovali méně než loni a že toho proto máme k dispozici méně.¹¹⁹

Rovnou několikrát Klaus použil aluzi pomocí spojení „dobrá nálada“: *Přeji nám všem, aby se nám rok 2010 vydařil, aby byl rokem dobré nálady, [...]*¹²⁰ Případně jeho obměna: *Začít nový rok s novým odhodláním a s novým úsilím je lepší, než přispívat k šíření nedobré nálady.*¹²¹ Jedná se o narážku na výrok Václava Havla „blbá nálada“ z roku 1997, který od té doby zlidověl.

Odkazů na jiná díla či události u Klause najdeme více, nejvýraznějším je jeho zmínka o básni Viktora Dyka, o které hovoří v souvislosti s kritikou hromadného odchodu lékařů a sestřiček do zahraničí: *Známá varovná slova o opuštění vlasti z básně Viktora Dyka platí i dnes ve světě mobilů a internetu.*¹²² Klaus necituje přímo konkrétní pasáž¹²³, tedy buď vysuzuje, že je jeho auditorium dostatečně vzdělané, aby vědělo, o jaký citát se jedná, nebo se domnívá, že je jeho sdělení dostatečně zajímavé, aby posluchače inspirovalo aktivně si zjistit, o jaká slova se jedná. V dalších případech Klaus často odkazuje sám na své projevy, většinou aby se vůči nim nějak vymezil, či v případě prognóz zhodnotil.

Poněkud vymykajícím se projevem je ten z roku 2008. Ten se zapsal do myslí posluchačů díky jeho zarámování slavnými „osmičkovými“ roky. Klaus v něm připomíná dějinné události, které se staly v letech končících číslicí 8, a dává je do paralely s rokem 2008. Tomuto tématu se věnuje v první půlce projevu, v té druhé už se vrací ke svému obvyklému stylu a v závěru už tento polorámeč nijak nereflektuje.

*Od prezidenta republiky nelze očekávat, že bude – přímo nebo nepřímo, otevřeně či mezi řádky – naznačovat, koho mají občané volit.*¹²⁴ Ačkoliv sám v jednom z projevů Klaus avizoval, že by měl být prezident nestranný, neodpustí si ani v novoročních projevech

¹¹⁹ Projev Václava Klause z roku 2010

¹²⁰ Tamtéž

¹²¹ Projev Václava Klause z roku 2013

¹²² Projev Václava Klause z roku 2011

¹²³ Opustíš-li mne, nezahynu. Opustíš-li mne, zahyneš.

¹²⁴ Projev Václava Klause z roku 2006

občasné hodnotící komentáře k aktuální politické situaci, na příklad takto komentoval parlamentní volby z roku 2006: *Jejich výsledky ukázaly, že si jedna polovina z nás zásadnější a hlubší změny přeje, zatímco druhá se jich obává. Síly pravice a levice jsou v podstatě vyrovnané.*¹²⁵ Nejde tak o zhodnocení voleb, ale prezident do výpovědi vkládá svoje vlastní hodnocení, jaký je výsledek voleb. Své sympatie projevil i v roce 2011 vládě Petra Nečase: *V první den nového roku chci podpořit současnou vládu, [...]*¹²⁶ O pár vět pouději následně kritizuje opozici. Je otázkou, zda by takto hovořil o jakékoliv vládě, kterou by prezident měl vždy podporovat, jisté však je, že tuto podporu nevyjádřil ani v jednom z ostatních projevů.

Povšimněme si, jak napříč všemi svými projevy Klaus prezentuje své názory, s čímž souvisí slovní zásoba, kterou k tomu využívá. Posluchačům předkládá konkrétní problémy a následně i jejich řešení, která prezentuje jako obecně správná, jen málokdy upozorňuje, že se jedná o jeho osobní názor. Buď používá obecně „mělo by se“, nebo podněcuje k aktivnímu řešení své publikum, které konkrétně nabádá, jakým způsobem by měli situaci řešit.

V posluchačích dociluje pocitu správnosti těchto řešení tím, že je předkládá ne jako něco, co by měli udělat oni/ostatní/vy, ale co bychom měli udělat my, tedy sám sebe řadí mezi své publikum. Používá k tomu slova jako *udělejme, nechtějme, nedopustíme, přejme si*, kterými zahajuje věty v rámci celých odstavců: *Nechme také stranou mesiášské, spasitelské postoje. Nechtějme vytvořit „nového člověka“. Chtějme maximum svobody pro autentické chování každého z nás, se všemi našimi nedokonalostmi. Učme se rozlišovat mezi kritikou a kverulantstvím. Vážme si všeho, co u nás lidé dokázali.*¹²⁷ Takto postavené sdělení nepřímě vyvolává v posluchačích pocit příkazu, co by měli, a co naopak neměli dělat. Občas tento apel Klaus podpoří dokonce slovy *nesmí/nesmíme*, ovšem již ne tak často, protože v tomto případě je již příkaz zcela zjevný a v auditoriu může vzbudit pocit nadřazenosti řečníka.

¹²⁵ Projev Václava Klause z roku 2007

¹²⁶ Projev Václava Klause z roku 2011

¹²⁷ Projev Václava Klause z roku 2005

Věrohodnost těchto předkládaných řešení podtrhuje i forma návodu, kterou Klaus v podobě jednotlivých bodů volí v projevech hned několikrát: *Od těch, kterým jsme svůj mandát dali už dříve, to znamená od dnešních členů vlády a Parlamentu, vyžadujeme,*

- aby se odvážně a koncepčně pustili do řešení problémů, které žádný jednotlivý občan sám přímo ovlivnit nemůže.

- Aby zastavili rychle rostoucí zadlužování naší země (což vlastně není nic jiného než zadlužování každého z nás).

*- Aby nás zbavili obav z nahromaděných problémů ve zdravotnictví, které vyvolávají pochopitelnou nejistotu a nervozitu lidí, zejména starších.*¹²⁸ Tato forma v posluchačích vyvolává dojem schváleného postupu, které není třeba zpochybňovat. Ačkoliv Klaus ve své řeči neukazuje na konkrétního viníka (to se stalo snad jen jednou, a to když v roce 2010 označil vládu Mirka Topolánka za „velmi labilní“), přesto zde můžeme vidět jisté náznaky, koho by auditorium mělo vinit a proč. Posluchači tak mohou mít v hlavě jistou myšlenku, kdo způsobuje zadlužování, a nemusí si být ani vědomi, odkud ji mají. V souvislosti s Klausovými projevy tam můžeme mluvit o jisté formě primingu.

S touto ukázkou zběžně souvisí i téma deixe, tedy kam řečník sám sebe řadí a koho označuje jako „oni“, pokud vůbec. Se řazením se do kategorie „my“ má ovšem Klaus ve svých projevech trochu problémy. Většinou o sobě mluví jako o součásti auditoria, mezi občany ČR se pravidelně řadí již v každém projevu minimálně jednou vyskytující se oslovením *Vážení spoluobčané*. Zvláště mluví-li o politice, občas z jeho řeči vyplývá, že se řadí k politikům, které často ve svých projevech staví tak trochu proti běžným občanům. Na příklad když se věnuje tématu voleb, konkrétně odpovědnosti chodit k volbám, je vidět, že se v této situaci k běžným občanům neřadí: *V žádných ze tří letošních voleb nepřevýšila voličská účast 30 procent. Voliči nám tím naznačili, jaký význam a sílu dávají svému vlastnímu hlasu a řekli nám tím i o tom, co si myslí o institucích, kterých se volby týkaly.*¹²⁹

¹²⁸ Projev Václava Klause z roku 2004

¹²⁹ Projev Václava Klause z roku 2005

Podíváme-li se na prvky kreovaného světa politických projevů, shledáme, že jich Klaus používal poskrovnu. *Důležitost* a *obecnost* nejsou v projevech zastoupeny téměř vůbec. Prvek *blízkosti* je mu naopak poměrně vlastní – *každý z nás, velký většina, naše země*. Největší zastoupení má charakteristika *pokrokovosti a trvalosti*, což vychází z celkového tematického zaměření projevů jak na ekonomiku a její růst, tak právě na budoucnost – slovo jako *budoucnost, růst ekonomiky* či *stabilita* najdeme v projevech mnoho. Poslední atribut *správnost* je zastoupen, ale vzhledem k počtu faktů v nijak hojné míře – najdeme na příklad spojení *nedávno publikovaná data*.

4.2.3 Témata

Jak už bylo nastíněno v předchozích kapitolách, Václav Klaus se ve svých projevech zabýval mnoha tématy, za cíl si kladl především informovat občany o stavu republiky, komentoval i události v zahraničí, především ty, které nějak ovlivňovaly i Českou republiku.

V rámci České republiky se druhý český prezident zaměřuje na komentář politických úspěchů či neúspěchů a stavu naší ekonomiky a hospodářství. Zde je poznat, že těmto tématům rozumí a dovoluje si stanovovat i prognózy. Většinou se tato témata snaží líčit neutrálně, zmíní-li pozitivum, hned následuje i negativum: *Ekonomika rostla – v současných evropských poměrech – tempem solidním, nicméně nedostatečným na to, abychom se v dohledné době přiblížili výkonnosti a bohatství zemí západní Evropy*.¹³⁰ Často zmiňuje, že bychom měli být vděční za demokracii a blahobyt – v rámci toho někdy své publikum kárá, že si neváží toho, co má.

Velkým tématem, které nastolil poprvé v roce 2006 a které se následně táhne dalšími projevy jako nit, je výzva, aby lidé nespolehali jen na stát a byli si navzájem nápomocni. Právě toto téma bývá v následných novinových ohlasech nejvíce oceňováno. V rámci těchto výzev vyzdvihuje především hodnoty rodiny: *Nesmí nám být lhostejné oslabování rodiny a jeho dopady na výchovu dětí, podmínky života seniorů, ale i způsob, jakým se k sobě*

¹³⁰ Projev Václava Klause z roku 2005

*chováme navzájem. Porozumění druhým je třeba usilovně a citlivě pěstovat, nic cennějšího není.*¹³¹ Svě posluchače se často snaží podpořit v podnikatelské a občanské aktivitě.

Tématem, kterému se věnuje téměř každý rok, jsou volby. Vychází to jak z jeho funkce nejvyššího státníka, tak z jeho dlouholetého působení na politické šachovnici. Často upozorňuje občany na důležitost voleb a vyzývá je, aby k nim chodili. Všimá si ale i voleb v zahraničí, konkrétně voleb do Evropského parlamentu.

V zahraničních tématech se zmiňuje o probíhajících válkách či porovnává ekonomiky jiných zemí s tou naší. Velký prostor věnuje Evropské unii. Ve své první řeči v roce 2004 předkládá občanům výhody i nevýhody vstupu do unie: *Na straně jedné ubezpečuji každého, že probuzením se do prvního květnového rána nenastane žádný radikální zvrát našich životů. Na straně druhé by měl každý vědět, že tímto okamžikem dojde k ukončení formální svrchovanosti České republiky, že se staneme součástí stále se rozšiřujícího a více pravomocí získávajícího evropského nadnárodního celku a že proto o mnohém, co se nás týká, už nebudeme rozhodovat sami.*¹³² V těchto několika větách, ve kterých Klaus nabízí rádo by vyrovnané plusy i minusy, nejen že nevýhod jmenuje výrazně více, také lze z jeho proslovu cítit lehká antipatie.

Není tajemství, že Klaus byl vždy odpůrcem vstupu, nicméně jeho tvrzení jsou v tomto případě poněkud zavádějící, jelikož republice nebyla ukončena její svrchovanost, jen byla její část přenesena. Také poslední tvrzení není sice špatně, ale je podáno z negativního pohledu, zatímco by se dalo přeformulovat tak, že se budeme podílet na rozhodování o ostatních zemích. Zde je zcela zjevné, že měl Klaus v úmyslu občanům podat tento úhel pohledu a můžeme tak tuto část nazvat primingem.

Jedním z témat, které nejvíce zahýbalo českou společností a rozvířilo rozsáhlou diskusi, bylo Klausovo vyhlášení rozsáhlé amnestie, které si nechal, jistě záměrně, na úplný závěr svého posledního projevu. Vyhlášení proběhlo téměř mimochodem, ve dvou větách

¹³¹ Projev Václava Klause z roku 2007

¹³² Projev Václava Klause z roku 2004

následovaných klasickým pozdravem do nového roku, což mělo ve výsledku na auditorium o to větší efekt šoku, než kdyby své rozhodnutí Klaus obsáhle vysvětloval, což byl jistě záměr.

4.3 Miloš Zeman

Miloš zeman se narodil v roce 1944 v Kolíně. Vychovávaly ho matka-učitelka a babička, otce nikdy nepoznal. Sám Zeman o sobě prohlašuje, že byl rozmazlené líné dítě, které nemělo žádné koníčky ani kamarády.¹³³ Vyrůstal jako jedináček a svůj čas začal věnovat knihám – tato aktivita přerostla v celoživotní vášeň, Zeman je známý svou sečtělostí a oblibou v citování různých literárních děl. Původ v jeho dětství mají ale i jiné jeho povahové rysy. „Samotářství v kombinaci s neúplným rodinným zázemím se také podepsalo na určité sociální necitlivosti, která se během jeho politické kariéry výrazně rozvinula.“¹³⁴

Tuto jeho povahu posílila i střední ekonomická škola, kde byl jediným chlapcem. Jeho první setkání s komunismem nastalo ve chvíli, kdy nedostal povinné doporučení na vysokou školu kvůli referátu o T. G. Masarykovi, kterého velmi obdivoval.¹³⁵ Nastoupil tedy do práce, kde po dvou letech přeci jen dostal ke studiu povolení a nastoupil na Vysokou školu ekonomickou (VŠE). Uvolněnější 60. léta dovedly Zemana ke vstupu do Komunistické strany a záliba v sci-fi zase k futurologii.¹³⁶ Po normalizaci byl ze strany zase vyloučen a byla zrušena i Československá futurologická společnost, kterou krátce předtím založil. Následující léta se ujal na pozici prognostika, kterou ovšem režim v 80. letech také zrušil, nicméně Zeman si rychle našel místo nové.

Veřejnost Zemana poprvé zaznamenala díky jeho článku *Prognostika a přestavba* v roce 1989, ve kterém bez záměru jít proti režimu kritizuje poměry v zemi, a to pouze půl roku před 17. listopadem.

¹³³ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knížní klub, 2018, s. 275.

¹³⁴ KOPEČEK, Lubomír. *Miloš Zeman: příběh talentovaného pragmatika: intelektuál válčí s intelektuály*. Brno: Barrister & Principal Publishing, 2017, s. 13.

¹³⁵ Prezident ČR: Životopis. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis>

¹³⁶ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knížní klub, 2018, s. 277.

Stejně jako Havla a Klause, i Zemana vynesla do politiky devadesátá léta. Sice byl zaměstnán v Prognostickém ústavu ČSAV, stal se ale poslancem Federálního shromáždění, nejprve za Občanské fórum, později za Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD)¹³⁷, kam po rozpadu OF přestoupil a kterou svým charismatem a tvrdou prací vytáhl na žebříčku popularity. Právě jeho oddanost práci společně s odhodlaností pravidelně projíždět republikou a získávat voliče mu nakonec vynesla v roce 1992 její předsednictví, následně i post předsedy poslanecké sněmovny a předsedy vlády.

V této době si veřejnost všimla jeho zarputilosti, která často vede k nekalým politickým praktikám. Když na toto začala upozorňovat média, vysloužila si od Zemana nálepku úhlavního nepřítele. Svou nenávist k novinářům projektuje i ve svých vánočních poselstvích. Zeman se proslavil především svými troufalými, často až krutými výroky, které označuje za bonmoty a jehož cíli jsou z velké většiny právě novináři, na příklad když během návštěvy ruského prezidenta prohlásil, že je moc novinářů a že by se měli likvidovat.¹³⁸

Jako premiér zvládl vyvést Českou republiku z ekonomické krize, v médiích se prezentoval jako sečtělý prognostik a skvělý rétorik. Na zdánlivém vrcholu své kariéry se rozhodl ale odejít do předčasného důchodu, a to proto, aby se v roce 2003 ucházel o post prezidenta.¹³⁹ Při volbě poslaneckou sněmovnou ale proti jeho zvolení nečekaně hlasovalo velké množství jeho spolustraníků z ČSSD, a tak vypadl hned v prvním kole a následně ze strany vystoupil.

Během avizovaného důchodu se věnoval psaní knih, v roce 2009 se pokusil o neúspěšný návrat do politiky se Stranou práv občanů, kterou založil. V roce 2013 se stává prvním prezidentem ČR zvoleným v přímé volbě občanů, v roce 2018 mandát obhájí i do druhého funkčního období.

¹³⁷ Prezident ČR: Životopis. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis>

¹³⁸ Novináře je třeba likvidovat, řekl Zeman Putinovi. Ten by dal přednost redukcí. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/novinare-je-treba-likvidovat-rekl-zeman-putinovi-putin-by-dal-prednost-omezeni.A170514_110928_in_zahranici_pev

¹³⁹ BUDINSKÝ, Libor. *Jedenáct prezidentů*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018, s. 283.

Během Zemanovy prezidentské funkce si veřejnost postupně všímá jeho stále se zhoršujícího fyzického stavu, dotazy na jeho zdravotní stav však Hrad odmítl zodpovídat. Nastalo dokonce několik situací, kdy se Zeman na veřejnosti choval nevhodně či vypadal obzvláště nemocně, na což občané reagovali zvýšeným zájmem o prezidentovo zdraví a vzhledem k nulové informovanosti se začaly šířit různé spekulace. Okolí prezidenta nicméně vše odmítalo a sám prezident nazýval novináře toužící po informacích hyenami. Zhoršování jeho stavu vyústilo v několikerou hospitalizaci v nemocnici v roce 2021, znovu ale veřejnost nebyla nijak informována. Svůj projev o Vánocích 2021 nicméně přednesl v klasickém stylu a dal tak najevo, že se jeho zdravotní stav znovu zlepšil.

Ve spojitosti s prezidentskými projevy se Miloš Zeman zapsal do historie tím, že se po šesti desetiletích rozhodl navrátit k tradici, která novoročními projevy předcházela, a předstupovat před občany pravidelně na svatého Štěpána. *Dobrý den vážení spoluobčané, když jsem se připravoval na dnešní vystoupení, přečetl jsem si bilanční projevy všech předchozích prezidentů. Až do roku 1948 měly tyto projevy charakter vánočních poselství. První novoroční projev přednesl 1. ledna 1949 Klement Gottwald. Ale je i druhý a hlubší důvod pro vánoční poselství, než je návrat k tradicím. Na Nový rok si obvykle dáváme předsevzetí, která mnohdy nesplníme.*¹⁴⁰ Takto zahájil Miloš Zeman svůj první vánoční projev, kde hned v úvodu odpověděl na otázku veřejnosti, proč se rozhodl datum projevu přesunout.

4.3.1 Výstavba textu

*Vážení a milí spoluobčané, setkáváme se opět po roce, abychom společně přemýšleli o událostech, které se v tomto roce uskutečnily.*¹⁴¹ Tento či velice podobný úvod slyší občané České republiky od třetího českého prezidenta každý rok. Tímto úvodem prezident naplňuje tradici svátečního projevu a následně již pokračuje každý rok odlišně. Většinou se jedná o pokračování onoho úvodu, kde již rovnou nastoluje, čemu se bude v projevu věnovat, a to často originálním způsobem, aby posluchače hned na začátku upoutal: *Víte, o nás Čech*

¹⁴⁰ Projev Miloše Zemana z roku 2013

¹⁴¹ Projev Miloše Zemana z roku 2015

se říká, že jsme nejskeptičtější národ v Evropě a že když nám někdo podá sklenici, která je z poloviny naplněná, tak každý Čech řekne, že ta sklenice je poloprázdná, a nikdo z nás neřekne, že je poloplná.¹⁴²

V podobném duchu Zeman projevy i uzavírá. Závěr začne klasickým znovuoslovením auditoria a nakonec popřeje vše nejlepší do nového roku, mezi to však vkládá přání vždy originální. Dokonce se v rámci svých závěrů často drží tradice, že nejprve připomene jeden aspekt, co občanům přál minulý rok, a ten následně aktualizuje či na něj nějakým způsobem naváže: *Milí přátelé, co říci závěrem. Minulý rok jsem vám přál naplněný život a to vám samozřejmě přeji i dnes, ale k tomu naplněnému životu bych vám chtěl popřát radost úsměv. [...] A na tuto radost a na tento úsměv bych vám teď chtěl připít poloplnou, zdůrazňuji ještě jednou, poloplnou sklenicí vína. Na vaše zdraví a na vaši životní pohodu. Šťastný a veselý nový rok.¹⁴³* V této ukázce, pocházející ze stejného roku jako ukázka předešlá, můžeme vidět i způsob, jakým Zeman některé své projevy rámoval – zde lehkým tématem poloprázdné/poloplné sklenice. Pomáhá tak auditoriu nejen se v proslovu orientoval, ale vytváří tím vlastní kreovaný svět, bezpečný prostor, kde se posluchači cítí dobře.

Jistě stojí za zmínku, že v případě aktuálně posledního projevu v roce 2021 poprvé nezazní z úst prezidenta žádné přání do nového roku v jakékoliv formě. Zeman končí projev slovy *Děkuji vám za vaši pozornost*. Můžeme se jen domnívat, zda je příčinou Zemanův nedobrý zdravotní stav, stále probíhající boj se světovou pandemií či něco úplně jiného, každopádně je to jistý krok stranou od zaběhnutých zvyklostí.

Výrazným prvkem Zemanových projevů je jejich členění. Celkový text rozděluje každoročně do několika hlavních témat, která tak tvoří jakousi šablonu pro každý jednotlivý projev. Po úvodu, který může být, jak bylo zmíněno výše, poměrně kreativní, rozebírá vždy témata domácí ekonomiky, kde vždy zmíní jak pozitiva, tak negativa, následuje situace v zahraničí a končí politickou situací. Někdy tyto kategorie prohodí, na příklad když v roce

¹⁴² Projev Miloše Zemana z roku 2016

¹⁴³ Tamtéž

2018 předsune téma politiky do popředí a věnuje se přednostně proběhlým prezidentským volbám.

Své texty ale Zeman člení ještě na menší části, aby byly pro posluchače přehledné. Vždy před větším celkem avizuje, o čem bude mluvit: *Stejně jako v lidském životě, i v životě naší republiky jsou to události radostné i méně radostné, ale jsem velmi rád, že těch radostnějších je podstatně víc. Začnu tou první. [...] Druhou dobrou zprávou je to, že [...] No a poslední dobrá zpráva se týká nezaměstnanosti.*¹⁴⁴ V případě jeho prvního projevu z roku 2013 je takto rozčleněn celý projev – po úvodu nastolí téma skládání účtů a oznámí, že složil pět základních slibů. Ty následně vyjmenovává, až se dostane k závěru. Posluchači tak dopředu vědí, čemu se bude projev věnovat. Jindy zase udržuje pozornost auditoria tím, že ho informuje, v jaké části projevu se přibližně nachází: *Vážení a milí spoluobčané, blížím se zvolna k závěru svého dnešního vystoupení.*¹⁴⁵ To je užitečné, zvláště je-li projev delšího rázu a případný posluchač by mohl již ztrácet pozornost.

Nastaly ale i případy, kdy přílišná snaha text rozčlenit byla spíše kontraproduktivní. Je zjevné, že se Zeman při psaní projevů řídí nastíněnou předlohou, nicméně někdy zapomíná, že explicitně neuvede daný oddíl, nicméně ho pak uzavírá slovy *na závěr*. Ta se pak vyskytují třeba i po první třetině textu a posluchače zmatou, protože neví, že se vztahují jen k dané tematické části. Navíc působí poněkud zvláště, když o kousek dál použije stejná slova znovu. Tento nedostatek si zjevně později uvědomil a v roce 2018 již používá rozšířenou variantu *závěrem ekonomické části*.

Ačkoliv Zeman není velkým příznivcem využívání opakování, najdeme příklady i v jeho projevech. Je to na příklad epanafora: *Nepotřebujeme cenzuru, nepotřebujeme ideovou policii, nepotřebujeme nový úřad pro tisk a informace, pokud máme i nadále žít ve svobodné a demokratické společnosti.*¹⁴⁶ Tu využívá, především potřebuje-li svůj apelativní výrok podpořit gradací, většinou se jedná o věty, které bychom mohli zapsat s vykřičníkem.

¹⁴⁴ Projev Miloše Zemana z roku 2015

¹⁴⁵ Projev Miloše Zemana z roku 2018

¹⁴⁶ Projev Miloše Zemana z roku 2016

Epanaforu využívá Zeman zásadně pouze v kombinaci s číslem tři. Dalším využitím opakování je epizeuxis, především v běžné zavedených variantách: *více a více* či *velmi a velmi*.

4.3.2 Prvky řečnického stylu a politického projevu

Zatímco Havel využívá opakování jako hlavní prvek udržení posluchačovy pozornosti, Zeman vsází spíše na jazykovou aktualizaci jazyka, familiárnost a lehkou provokaci.

Používané metafory jsou většinou poměrně originální, a to i když se opakují na podobné téma – Zeman metaforami souvisejícími s ekonomikou často uvádí svůj „ekonomický oddíl“: *Roztočila se tedy kola ekonomiky, která předtím byla zabrzděna nesmyslnou politikou předminulé vlády.*¹⁴⁷ / *Jak řekl ministr financí, vláda „odšpuntovala ekonomiku“, a já bych k tomu jenom dodal, že ji vymanila ze svěřací kazajky škrťících opatření minulých pravicových vlád.*¹⁴⁸ Přichází ale i s množstvím jiných metafor, a to i mluví-li o těžkých tématech, jako byla pandemie covidu-19: *Na obzoru je svítání, a to svítání se jmenuje očkování.*¹⁴⁹

Klasickým příkladem aktualizace jsou neologismy, nové utvořená slova, často sloužící k označování nových skutečností. V Zemanových projevech se setkáme spíše s částečnými neologismy, tedy se slovy, která sám nevytvořil, ale nejsou zatím běžně používána: na příklad *špiománie*, *radílci* či *lepšolidé*. Jako druh aktualizace můžeme brát i oslovení *Vážení televizní diváci*, *milí spoluobčané*. Klasické oslovení zde obohatil o vědomí, že většina jeho auditoria tvoří diváci u televizních obrazovek a přizpůsobuje se tak měnícím se podmínkám.

Idiomy používá Zeman jak v běžně používané formě: *chlubit se cizím peřím* / *být pod tlakem* / *stát za starou belu*, tak v té aktualizované. Aktualizovaný idiom reaguje na aktuální situaci, je originální, auditorium zaujme, a když se lidem opravdu líbí, může se v některých případech následně stát znovu původním, zaběhnutým idiomem. Zeman použil na příklad

¹⁴⁷ Projev Miloše Zemana z roku 2014

¹⁴⁸ Projev Miloše Zemana z roku 2015

¹⁴⁹ Projev Miloše Zemana z roku 2020

známé „co Čech, to muzikant“ a do své řeči ho zařadil jako *co Čech, to hrdina*, nebo vzal frázem „staré dobré časy“ a přetvořil ho ve *vzpomínku na staré špatné časy*.

Zeman jako jediný z analyzovaných státníků používá ve větší míře přirovnání a paralelu: *Stejně jako v lidském životě, i v životě naší republiky...*¹⁵⁰ Některá přirovnání jsou také aluzí – těchto odkazů jak na literární díla (jak již bylo zmíněno, Zeman odmalička miloval knihy), tak na různé společenské reálie využívá Zeman obzvláště rád, je ale otázkou, s jak velkým pochopením se setkají u posluchačů. Uvedme příklad: *Někdy si připadám jako Cassandra, která varuje před vtažením trojského koně do města*¹⁵¹. Tímto přirovnáním se odkazuje na postavu z Homérových děl, věštkyni, jejíž věštba, že trojský kůň přinese Tróji zkázu, nebyla vyslyšena. V tomto případě se řečník nejspíše spoléhal, že pokud si posluchači nevybaví, kdo je Cassandra, aspoň trojský kůň je natolik známou reálií, že by se mohli dobrat zamýšlené výpovědi, tedy že se Zeman cítí býti nevyslyšen, i když má dle svého mínění pravdu.

V jiných případech se ale posluchač bez znalosti dané reálie neobejde: *ministerstvo vnitra bylo jakýmsi novodobým Koniášem. / A proto bych vám chtěl říci, nestřílejte na provazochodce, má svých starostí dost. Arnoštka, spadneš.*¹⁵² Pro posluchače neznalého *Rozmarného léta* je druhý výrok naprosto nelogický. Je tak zjevné, že ačkoliv Zeman slovní zásobu v pasážích, kde mluví o vývoji mezd či nezaměstnanosti, volí spíše jednodušší, těmito intelektuálními aluzemi cílí i na vzdělané publikum.

Aluze v jeho textech najdeme i jiného druhu. Rád se vymezuje vůči svým předchůdcům, a to často velmi kritickým způsobem. Poměrně tvrdá kritika až obviňování zaznívá ze Zemanových úst hned v jeho prvním projevu, kde mluví o svých pěti slíbech: *Ten první byl slib, že nebudu vyhlašovat amnestii a že nebudu udělovat milosti, s výjimkou případů nevyléčitelně nemocných, kteří se nedopustili závažného trestného činu. A tak se nemůže stát, že by milost dostal například muž, který zabil svého otce. Populární cyklista, který při*

¹⁵⁰ Projev Miloše Zemana z roku 2015

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Projev Miloše Zemana z roku 2020

dopravní nehodě zabil tři nevinné lidi nebo daňový podvodník, který dostal milost ze zdravotních důvodů a poté se zázračně uzdravil. I když to Zeman neříká explicitně, tato narážka se zjevně vztahuje k amnestiím jeho dvou předchůdců. Ačkoliv by stačilo říct, že nemá v plánu udílet amnestie, Zeman pokračuje a vyjmenovává reálné příklady¹⁵³, které tak vyčítá těmto dvěma prezidentům, pro sdělení hlavní myšlenky je to ale zbytečné.

Konkrétně na Havla odkazuje vícekrát. Napříč projevy několikrát zmiňuje spojení „blbá nálada“, původní Havlův výrok, který se prezidentskými projevy táhne od jeho vzniku. Většinou výrok nijak nemění, používá ho v jeho původním významu: *Už minulý rok jsem vám říkal, že skončila blbá nálada, a události posledního roku to potvrzují.*¹⁵⁴ Oproti tomu nejslavnější Havlovo motto použije právě v aktualizaci: *Věřím, že zdravý rozum zvítězí nad závistivou hloupostí.*¹⁵⁵

Svou sečtělost dává Zeman najevo i množstvím citovaných osobností: *Já bych jen chtěl připomenout dva Masarykovy citáty. První, tož demokracii již máme, teď ještě nějaké ty demokraty. Demokrat je ten, kdo respektuje výsledky svobodných voleb, i když se mu třeba nelíbí. Druhý citát zní, rozčilení není program. Já bych k tomu přidal i svůj názor. Ti, kdo hází květiny do odpadkových košů, jsou podle mého mínění primitivní hlupáci.*¹⁵⁶ Jindy citoval Aloise Rašína nebo Johna Kennedyho.

S poslední ukázkou se dostáváme k expresivnímu vyjadřování, konkrétně k používání pejorativ. Jak už bylo zmíněno, třetí český prezident je znám svým nevybíravým slovníkem. To se promítá i do takového oficiálního útvaru, jako je prezidentský sváteční projev. Ačkoliv nepoužívá přímo sprostá slova, pomocí perifrází, tedy opisu, kterými nahrazuje přímé pojmenování, vyjadřuje své zpravidla antipatie: *Nikdy nebudu souhlasit s tím, aby se za symbol boje za lidská práva vydávala pornografická skupinka s vulgárním názvem, protože*

¹⁵³ Na mysli má konkrétně otcovraha Odložila, kterému udělil milost Havel, ten omilostnil taktéž cyklistu Šimůnka, který zavinil smrt 3 lidí, poslední případ se týká podnikatele Steinigera, kterému udělil milost Václav Klaus na základě lékařských zpráv indikujících rakovinu, které se ukázaly být falešnými.

¹⁵⁴ Projev Miloše Zemana z roku 2016

¹⁵⁵ Projev Miloše Zemana z roku 2017

¹⁵⁶ Projev Miloše Zemana z roku 2018

je to urážka skutečných bojovníků za lidská práva.¹⁵⁷ V prvním příkladu se Zeman vyjadřuje na konto ruské kapely Pussy Riot, v příkladě následujícím kritizuje tzv. Green Deal a odkazuje na klimatickou aktivistku Gretu Thunbergovou: *Z původně seriózní vědy zvané ekologie se stalo náboženství. A jako každé náboženství i toto má své proroky, na příklad v podobě postpubertální dívčiny.*¹⁵⁸

Z uvedených příkladů je vidět, že Zeman svými výroky rád provokuje a šokuje. V následující ukázce je vidět, že si tento pocit překvapení auditoria užívá: *Protože bych nechtěl přát jenom a pouze zdraví, štěstí a dlouhá léta, trochu vás překvapím. Chtěl bych vám popřát bolest. Ale víte, jakou bolest? Takovou bolest, o které mluvil Tomáš Masaryk, když řekl, myšlení bolí.*¹⁵⁹ Vychází zde znovu ze své oblíbené historické postavy.

V rámci tvorby kreovaného světa Zeman používá v porovnání s ostatními prezidenty asi nejméně těchto prostředků. Zvýšenou důležitost ani obecnost v projevech nenajdeme téměř vůbec, blízkost je z důvodů líčení projevu z první osoby omezenější, ale najdeme slova jako *naše budoucnost, společně, naše úspěchy*. Vzhledem k podstatnému zaměření se na ekonomiku je v projevech i mnoho prvků *pokrokovosti*, na příklad *růst životní úrovně* či *hospodářský růst*. Koherentnost je zastoupena v již zmíněném členění jednotlivých částí, důkazy správnosti najdeme ve spojeních *průzkumy veřejného mínění* nebo kdykoliv Zeman zmiňuje konkrétní čísla, např. *Pokud jde o stavební řízení, jsme na krásném 162. místě na světě ze 180 státu.*¹⁶⁰

V této ukázce si povšimněme dosud v analýze nezmíněného prvku – ironie. Ačkoliv se řadí mezi základní prostředky řečnického stylu, pro politický sváteční projev je jistě netypickou. Zeman ji používá ve svých projevech v rámci aktualizace a provokace. S tím souvisí i další atribut dosud v projevech nevídaný – vtipy. Třetí český prezident je známý svými bonmoty a rád se chlubí svým smyslem pro humor, který dává na odiv i v takovém útvaru, jako je vánoční poselství. Jeden příklad za všechny: *Pokud jde o naši politickou*

¹⁵⁷ Projev Miloše Zemana z roku 2014

¹⁵⁸ Projev Miloše Zemana z roku 2021

¹⁵⁹ Projev Miloše Zemana z roku 2019

¹⁶⁰ Projev Miloše Zemana z roku 2019

situaci, jistě znáte stupňování slova nepřítel: první stupeň nepřítel, druhý stupeň úhlavní nepřítel a třetí stupeň koaliční partner. Někdy se k tomu mimochodem dodává i čtvrtý stupeň, což je člen vlastní politické strany, ale zůstanu u toho třetího stupně.¹⁶¹

4.3.3 Témata

Jak bylo nastíněno výše, témata, kterým se bude v projevech věnovat, si Zeman nastavil na určitou šablonu a té přizpůsoboval všechna svá poselství. V ekonomické části se věnoval především mzdám, nezaměstnanosti, důchodům, HDP či novým zákonům. Aktuální situaci hodnotil většinou bez zbytečného mlžení a většinou dodal i konkrétní data, jak si Česká republika v té které kategorii vede v rámci Evropské unie.

V rámci pohledu do zahraničí Zeman nejen připomíná podstatná témata, téměř vždy na ně vyjádří i svůj osobní názor. Často vyzdvihuje spolupráci s Čínou, ve které vidí samé výhody, nevynechává ani brexit: *Zažili jsme brexit a na rozdíl od těch, kdo se z něj radují, já jsem z brexitu smutný, protože oslabuje, jak Velkou Británii, tak Evropskou unii.¹⁶²*

Často se věnuje také migrační vlně, v rámci které kritizuje jak migranty, tak občany, kteří je chtějí do České republiky přijmout: *Když se připravovala demonstrace zastánců migrace k 17. listopadu, tak jsem od jedné z našich zpravodajských služeb dostal informaci, že na transparentu této demonstrace má být nápis „Tahle země není naše – Refugees welcome“. Potom někdo poradil těmto organizátorům, že ten nápis je mimořádně hloupý, tak ho nahradili o něco méně hloupým nápisem „Tahle země patří všem – Refugees welcome“.¹⁶³* Tento výrok se nicméně ukázal zpětně jako nepravdivý, když na prezidenta organizátoři demonstrace podali žalobu, ve které uspěli a Zeman se musel za svůj výrok omluvit.

Naopak jeho předchozí kariéra prognostika se projevila, když komentoval aktuální situaci v Afghánistánu: *Když se mě lidé ptají, proč z Afghánistánu neodejdeme, odpovídám*

¹⁶¹ Projev Miloše Zemana z roku 2016

¹⁶² Projev Miloše Zemana z roku 2016

¹⁶³ Projev Miloše Zemana z roku 2015

*jim, že v takovém případě, kdyby odešly spojenecké jednotky, by afghánské území nepochybně znovu ovládl Tálibán, který již jednou vytvořil z této země základnu k teroristickým útokům včetně toho největšího z nich, a to byl útok na newyorská dvojčata v září 2001.*¹⁶⁴ Tento výrok se opravdu naplnil.

Z celosvětových témat, kterým Zeman věnoval podstatnou část své řeči, zmiňme ještě klimatickou změnu, konkrétně Zelenou dohodu, kterou dlouhodobě odmítá a kritizuje: *Domnívám se, že z diskuzí o klimatických změnách se stává nové náboženství, a dovolte mi proto, abych byl kacířem.*¹⁶⁵ V neposlední řadě se v projevu samozřejmě objevila i pandemie covidu-19.

Na politické scéně se věnoval především volbám. V rámci tohoto tématu se vyjadřoval i k aktuální vládě, nicméně nikdy nedal najevo svou stranickou příslušnost či preference, vyjadřoval-li vládě svou podporu, vyjadřoval ji i opozici, a to nehledě na to, v jakém složení právě fungovala. V podobném duchu se vyjádřil i v roce 2018 k proběhlým prezidentským volbám, ve kterých porazil Karla Schwarzenberga: *Plně respektuji i volbu těch občanů, kteří v prezidentské volbě podpořili některého z mých protikandidátů, a chtěl bych ocenit, že šli k volbám.*¹⁶⁶ Volební účasti se první prezident volený přímou volbou občanů věnuje ve velké míře, občany se snaží pozitivně motivovat, podobně jako to dělali jeho předchůdci.

4.4 Porovnání projevů

Osudy tří nejvýraznějších politických osobností samostatné České republiky si jsou v lecčems podobné – narození v rozmezích necelého desetiletí ve středních Čechách, zájem o knihy a vzdělání, po roce 1989 počátek politické kariéry, skvělí rétorici, prezidenti České republiky po dvě volební období, autoři knih. Přesto stáli často na opačných stranách politického spektra, mnohdy proti sobě veřejně vystupovali. Jejich osobnosti i některé názory na svět se promítly do stylu, jakými sestavovaly novoroční a vánoční projevy. V této

¹⁶⁴ Projev Miloše Zemana z roku 2018

¹⁶⁵ Projev Miloše Zemana z roku 2019

¹⁶⁶ Projev Miloše Zemana z roku 2018

podkapitole bych ráda porovnála, v čem se na poli těchto útvarů shodovali, a v čem se naopak výrazně lišili.

Zásadní rozdíl můžeme pozorovat hned v těch částech, které tvoří prezidentské sváteční projevy specifickým útvarem, a to jsou úvody a závěry, kde každý z prezidentů volí k upoutání publika jiný přístup. Havel vsází na originalitu, v úvodu se do tématu hned po oslovení pouští po hlavě, ale pro navození atmosféry neprozradí všechno, zvědaví posluchači si musí počkat, jak se bude zbytek vyvíjet. Podobně staví i závěry, kde vsází vždy na originální přání. Klaus jde úplně opačným směrem, projevy zahajuje i končí vždy klasicky a pokaždé stejně. Přání posluchačům, která bývají klasická, zařazuje střídavě v úvodu a závěru. Zeman volí něco z obou těchto přístupů a volně je kombinuje, často nastolí originální myšlenku v úvodu, ale následně předeště, o čem, a někdy i v kolika bodech bude mluvit dále – posluchači tak vědí, co mají čekat.

S těmito osobitými přístupy souvisí i celková stavba projevů. Havlovy projevy plynou od začátku do konce, často zastřešené jedním tématem, pod kterým menší témata hladce navazují, text není nijak výrazně členěn, kromě výjimečně použité parcelace. Klaus i Zeman se oproti němu drží ve všech svých projevech podobného mustru. U Klause je vidět především snaha splnit náležitosti bilancování a následné vize do budoucna, nicméně někdy tato snaha působí křečovitě a způsobuje používání klišé. Témata nemá jasně rozdělená, spíše je klade volně za sebe bez většího seřazení. Zeman se drží jedné šablony především v prostřední části, kde se vždy věnuje předem vymezeným tématům, a to každý rok vždy stejně, jen jednotlivá podtémata se mění dle aktuální situace. Projevy tak mohou být až moc předvídatelné, ale ve většině přehledné.

V čem se všichni tři státníci shodují, je používání figury opakování. Ať už v klasické formě, kdy všichni opakují oslovování auditoria, nebo v té poněkud nevšední v podobě epanafory.

Celkové počty jsou pro přehled zachyceny v tabulce, která ukazuje nejčastěji používané prvky výstavby textu, které se dají kvantifikovat, za první a druhé funkční období jednotlivých prezidentů. Na tomto místě bych ráda upozornila, že počet metafor i idiomů je velice subjektivní a záleží na každém jednotlivci, co do těchto kategorií počítá, a co už nikoliv, jejich počet tak berme jako orientační.

	Havel 1	Havel 2	Klaus 1	Klaus 2	Zeman 1	Zeman 2
Délka na NS	7,5	6,5	3,3	3,1	3,8	4,3
Epanastrofy	4	1	5	2	1	3
Přímé oslovení	15	20	8	7	9	7
Řeč. otázky	19	16	4	1	0	3
Idiomy	14	6	5	5	9	3
Metafory	26	35	9	7	13	5

Tabulka č. 1: Prvky obsažené v projevech

Jak můžeme vidět, ve většině sledovaných atributů se poněkud vymykají projevy Václava Havla. To je dáno samozřejmě i délkou jeho proslovů (v případě prvního volebního období je nutno podotknout, že je v průměru počtu normostran zahrnut i projev o délce pouhých 2 normostran, který výsledné číslo výrazně snižuje), ale především jeho uměleckým stylem a tendencí nevyjadřovat se ke konkrétním tématům, jako to dělali jeho následovníci, což mu dalo větší prostor pro imaginaci. Nicméně vezmeme-li v úvahu, že Klausovy a Zemanovy projevy mají téměř polovinu délky těch Havlových, v některých aspektech se mu i v této rovině rovnají. Pokud by tabulka obsahovala i jevy jako vtíp, nadsázka či ironie, vedl by jednoznačně Zeman.

Zásadní prvek, který ovlivňuje výsledný text, je slovní zásoba. V textu vidíme jasný Havlův cíl odlišit se, především od jeho komunistických předchůdců, být originální, vynalézavý, řeč aktualizovat zajímavými obrazovými prostředky. Klausovým hlavním cílem je sdělit množství podstatných informací, především o chodu republiky, a snaží se u tohoto sdělení být auditoriu, jak nejlépe to jde, proto volí jednodušší slova i stavbu vět. Přesto někdy podobně jako Havel zachází do příliš odborných termínů, především dostane-li se k ekonomickým tématům, přes která je odborník. Zemanovi se v tomto aspektu daří lépe – nápodobně Klausovi se také věnuje z velké části ekonomii, nicméně tato témata se mu daří vysvětlovat o něco jednodušším jazykem než Klaus, a to aniž by se auditorium cítilo, že mluví povýšeně, což se Klausovi občas stávalo, snažil-li se některé termíny dodatečně vysvětlovat. Jako správný rétorik ale také aktualizuje jazyk, nicméně oproti Havlovi se soustředí více na jazykovou část – aktualizaci zaběhnutých idiomů či přirovnání.

Pozastavme se u drobného detailu, a to že dva prezidenti, Havel a Klaus, použili v jednom ze svých projevů přirovnání domácí politiky k válce. Havel k tomu použil slova z válečného prostředí, aniž by explicitně vyslovil slovo *válka* (viz kapitolu 4.1.2), Klaus naopak napřímo prohlásil, že mu politická scéna připomíná *studenou občanskou válku*. Zatímco prvnímu prezidentu prošlo toto přirovnání bez problémů, na Klause se snesla vlna kritiky, že používá takový slovník. Samozřejmě je to dáno především dobou, reakci mohlo ovlivnit i to, zda někde ve světě zrovna v té chvíli probíhal sledovaný válečný konflikt, ale jistě měla svůj vliv i zvolená forma výpovědi.

V jiném aspektu se zase výrazně odlišuje Zeman od svých předchůdců – zatímco Havel s Klausem používají výhradně inkluzivní „my“ a zahrnují se do skupiny všech občanů, Klaus pak i do skupiny politiků, Zeman používá naopak téměř výhradně „já“. Přesto jsou jeho texty posluchačům blízké tím, že je koncipuje jako vyprávění z pohledu první osoby, někdy vypráví téměř familiární historky ze života, mluví-li o politice, sám sebe do skupiny politiků nezahrnuje.

Všichni tři prezidenti ve svých textech projevují značné umění přesvědčování až propagandy, každý k tomu však používá jiných, pro jeho osobu specifických prostředků. Havel předkládá konkrétní problémy, o kterých by rád rozpoutal veřejnou debatu, v rámci větších, filozofických či morálních témat, mluví o nich dlouho a do textu vkládá mnoho řečnických otázek i básnických prostředků či analogií. Persvazivní nástroje používá spíše skrytě, když mluví o svém názoru, vždy to zdůrazní.

Klaus volí úplně jinou strategii. Posluchačům předkládá konkrétní problémy a následně i jejich řešení, která prezentuje jako obecně správná, jen málokdy upozorňuje, že se jedná o jeho osobní názor. Persvazivní nástroje používá přiznaně – k prezentaci používá specifickou formu inkluzivního apelu ve formě *udělejme, musíme*, nebo přímého návodu nedovolujícího posluchačům si sdělení vyložit mnoha způsoby. Poměrně výrazně využívá postupů agenda setting, když pokaždé umísťuje na první místo jiné téma.

Zeman většinu času bilancuje daná témata a vyjadřuje se k nim ze svého úhlu pohledu. V rámci toho někdy nachází viníky situace, někdy označuje ty, co by měli daný problém řešit, jindy sám předkládá řešení a za jeho uvedení do praxe sám přebírá zodpovědnost. V tomto ohledu jsou jeho projevy nekonzistentní a jakýmsi prostředkem mezi těmi

Havlovými a Klausovými. Jelikož témata radí vždy stejně, postupy agenda setting jsou v jeho případě omezené.

Všichni prezidenti se samozřejmě ve svých projevech vyjadřovali k mnoha volbám. I přes dlouhou politickou kariéru a stranickou příslušnost Klause i Zemana se oba státníci zdržují vyjadřování svého názoru a podpory určitých stran, kromě jednoho projevu Klause, ze kterého je v podtextu cítit jeho osobní zklamání z výsledku voleb, neříká ale nic explicitně.

V tomto kontextu si všimněme, zda a jak se prezidenti zmiňovali ve svém pátém projevu ve funkci o nadcházejících prezidentských volbách, do kterých vstupovali s cíle znovuzvolení – žádný z nich, a to ani Zeman, který byl volen přímou volbou občanů, a tak měl možnost v projevu ovlivnit jejich názor, se o volbách explicitně nezmínil. Nicméně můžeme sledovat jisté tendence bez přímé zmínky auditorium ovlivnit. Klaus na konci svého projevu upozorňuje posluchače, že se jedná o jeho pátý projev, že uběhlá léta byla ve výsledku úspěšná a že *máme všechny předpoklady k tomu, abychom i roky, které jsou před námi, mohli v budoucnu bilancovat podobně nebo raději ještě lépe.*¹⁶⁷ Dodává, že udělá vše pro to, aby to tak opravdu bylo. Zde tedy vidíme jasný primingový stimul, ze kterého si diváci mají vzít to, že se máme dobře, a bude-li Klaus znovu prezidentem, bude tomu tak i nadále.

Zatímco u Klause šlo především o ovlivnění politiků, kteří se tehdy podíleli na volbě prezidenta, Zeman již mohl zapůsobit na všechny občany, kteří šli k volbám. Přesto že ani on nezmíní konkrétně slovo *volby*, vidíme podobně jako u Klause pozitivní hodnocení uplynulých let, když celý poslední odstavec věnoval tématu, jak se máme dobře: *Dnes vám říkám, že se nemáme za co stydět a že je mnoho věcí, na které můžeme být hrdí.* Nicméně hned další větou se zmiňuje o zdravém rozumu, manipulaci a především o ovlivňování českými médii, čímž shrnuje témata, která v rámci své prezidentské kampaně často nastoloval: *Takže zdvihněme hlavy a buďme sebevědomými lidmi, kteří spoléhají na svůj*

¹⁶⁷ Projev Václava Klause z roku 2008

*zdravý rozum a nedají se manipulovat, ať už údajnými zahraničními rozvědkami, nebo zejména českým tiskem a Českou televizí a dalšími médii.*¹⁶⁸ Působí tak na podvědomí svých voličů, kteří jsou již těmito tématy masírováni delší dobu a toto prohlášení v nich jen vzbudí další vlnu přesvědčení, že kampaně jdoucí proti Zemanovi jsou zmanipulované a že jedině člověk nedbající těchto informací používá zdravý rozum.

V celkovém vyznění nálady projevů můžeme říct, že zatímco Havel se nebál být někdy až přehnaně podporující, nebo naopak kritizující, Klaus vsadil na jistotu a všechny své výroky vyrovnával, aby obsahovaly pozitiva i negativa, která prezentoval převážně vyrovnaným tónem. U Zemana tato nálada výrazně kolísá: zatímco někdy jsou dlouhé pasáže v neutrálním tónu, zaměřené na fakta, jindy chválí rozvoj republiky, aby se v další pasáži rozvášnil, mnohdy pak cílí na určitou skupinu či konkrétního člověka – v takových případech nejde daleko pro pejorativní slovník a hanlivé perifráze.

Konkrétní témata, kterým se prezidenti rozhodli věnovat, se odvíjela jak od jejich vlastních preferencí, tak od aktuální situace jak v zemi, tak ve světě. Havel preferoval koncipovat projevy spíše nadčasově, kam jen zařazoval věci potřebné zmínit, na příklad po útoku na Světové obchodní centrum měl projev v klasickém stylu, nicméně události věnoval několik odstavců, které zakomponoval do celkového tématu projevu. Klaus se Zemanem se soustředili na konkrétní témata rezonující právě českou společností – jejich projevy jsou tak auditoriu, které tvoří hypoteticky všichni občané České republiky, výrazně blíží. Zatímco Zeman skládal jednotlivá témata podle mustru, často několik let za sebou komentoval stejný jev ve společnosti (nezaměstnanost, výše mezd) a mohl tak na své předchozí projevy sám navázat, Klaus volil výběr témat více příležitostně, do projevu zařadil vše, co mu přišlo v tu chvíli důležité zmínit.

Jedním velkým tématem, kterým se v jisté míře zabývali všichni prezidenti a které nesouvisí přímo s hodnocením vývoje státu ani událostmi v zahraničí, jsou média a novináři,

¹⁶⁸ Projev Miloše Zemana z roku 2017

na něž se názory tří státníků diferenciaciálně liší. *Náš dík patří novinářům, kteří slouží pravdě, [...]*¹⁶⁹, prohlásil v roce 1999 Václav Havel. Ten se v projevech stavěl často na stranu novinářů a snažil se bořit stereotypy a předsudky: *Myslím, že by nebylo spravedlivé nezmínit se tu i o novinářích. Nejsou totiž mezi námi zdaleka jen ti, kteří přislужují nějakým mocným skupinám, ani jen ti, kteří v honbě za bulvární senzaci jsou ochotni komukoliv ublížit, ale je mezi nimi i nemálo těch, kteří se navzdory všem rizikům, s nimiž se to spojeno, chtějí svobodně a nezávisle dobrat pravdy, včetně pravdy o nejtemnějších věcech. Tito lidé jsou nesmírně důležití: pomáhají nám zprostředkovat jednu z oněch fundamentálních hodnot či jistot, bez nichž lze opravdu těžko žít, totiž naději, že pravda zvítězí.*¹⁷⁰

Klaus se v novoročních projevech nevyjadřoval přímo o novinářích, ale zmínil se v několika případech o médiích: *Pokud nežijeme jen katastrofickými titulky médií, víme, že rok 2010 přinesl mnoho pěkného.*¹⁷¹ Zde média přímo nekritizuje, ale vidíme negativní zabarvení, podobně jako v případě následujícím: *Veřejnost je dnes a denně mediálně bombardována katastrofickými zprávami a začíná být apatická a bez zájmu.*¹⁷²

Tuto drobnou epizodu s účastí všech tří prezidentů vygradoval Zeman, který se naopak záměrně do novinářů opírá. Činí tak formou podpory negativních stereotypů: *S pobavením jsem v některých médiích včetně veřejnoprávních viděl, že tato média tak trochu vypadají jako volební štáb Hillary Clintonové, a myslím si, že je to chyba, protože opravdu profesionální novinář má informovat objektivně a nezávisle a nemá občanům vnucovat svoje vlastní názory. Doufám, že tato zkušenost pro naše novináře bude poučením.*¹⁷³ Ale i přímé urážky: *Když se ovšem na strukturu lepšolidí podíváme, tak vidíme, že například sdělovací prostředky jsou mnohdy složeny z komentátorů, kteří každý den píšou o něčem jiném, a přitom pořádně ničemu nerozumí. A tito lidé nám chtějí radit.*¹⁷⁴

¹⁶⁹ Projev Václava Havla z roku 1999

¹⁷⁰ Projev Václava Havla z roku 2001

¹⁷¹ Projev Václava Klause z roku 2011

¹⁷² Projev Václava Klause z roku 2013

¹⁷³ Projev Miloše Zemana z roku 2016

¹⁷⁴ Projev Miloše Zemana z roku 2018

4.5 Mediální ohlasy projevů

Analyzované projevy přednášeli státníci vždy před televizními kamerami, neměli tedy přímý kontakt se svým publikem, ani jeho okamžitou zpětnou vazbu. Vzhledem k tomu, že je sváteční projev prezidenta jednou z příležitostí, kdy ten může svým vystoupením ovlivnit názor veřejnosti, jistě je její reakce na projev nezanedbatelnou součástí samotného vystoupení. Jedním ze způsobů, jak tuto reakci veřejnosti zkoumat, je prostřednictvím médií. V této podkapitole se pokusím shrnout reakce novinářů, odborníků, politiků i veřejnosti, které byly otištěny v prvních třech výtiscích následujících po prezidentském projevu.

4.5.1 Václav Havel

První novoroční projev z úst prezidenta samostatné České republiky nevzbudil mnoho ohlasů, nejspíše proto, že veřejnost již znala styl Havlových projevů z předchozích let, a tak tento nebyl žádným velkým překvapením.

Nejvíce reakcí za první funkční období sklidil Havel v roce 1995, když svým káráním politiků otevřel poměrně velké téma stále nenaplněné Ústavy a neupevněné právní normy v republice. K tomuto tématu se vyjádřilo mnoho odborníků a politiků, vesměs ale kritizují jen Havlův mírně dramatický až katastrofický tón a fakt, že se chce tak moc odlišit od komunistických růžových brýlí, že zapomíná zdůraznit jakákoliv pozitiva, nikoliv sdělení samotné, se kterým souhlasí. Často skloňovanou frází byla *nutnost vize*, kterou Havel úspěšně podnítl autory k zamyšlení a pokoušení se o její možnou konkretizaci. K Havlovým projevům se pravidelně vyjadřovali i Václav Klaus a Miloš Zeman. V tomto případě neměli Havlovi moc co vytknout, jen Zeman v reakci na potřebu ukotvení formy vlády prohlásil, že „druhá komora Parlamentu je naprosto nepotřebná“.

Projev z roku 1996 se díky svému apelu na morálku a přímému pojmenování reality setkal téměř se samou chválou, tehdejší premiér Klaus ho dokonce vyzdvihl slovy, že média si všimla jen onoho mravního kárání, ale že projev měl „mnoho rovin a částí, a apel na změnu morálního klimatu společnosti byl jen jedním jeho odstavečkem“. Naopak místopředseda komunistů považoval projev za „abstraktní, moralizující a zcela přehlížející příčiny společenských konfliktů“. Tyto komentáře nám dávají poměrně jasný obraz reakcí

na Havlovy projevy – jsou oceňované za svou promyšlenost a obraznost, ta ale naopak někdy brání posluchačům sdělení porozumět; téma morálky pak zastíňuje důležitá témata aktuální.

Z ostatních projevů vyčníval ještě onen krátký osobní, u kterého komentující oceňovali, že to nebyl projev prezidenta, ale člověka, a který působil „neodolatelným dojmem, který nejde navodit žádným herectvím“. V dalších letech si můžeme v reakcích všimnout postupně přibývajících i negativních reakcí, objevují se komentáře, že jsou projevy podobné, kritické a místy nesrozumitelné – ztrácejí tak pozornost veřejnosti a jsou nazývány „morální sprchou“. Za zmínku stojí, že v roce 1998 si média všimla změny, co se tématu týče, a to že se Havel poprvé věnoval jednomu tématu – odpovědnost občanů chodit k volbám. Také se v tomto roce v novinách objevila grafika a shrnutí všech Havlových předchozích novoročních projevů, což svědčí o tom, že je Lidové noviny považovaly za něco, čemu by měla být věnována pozornost.

Na výskyty byl nejvíce sledovaný Havlův poslední novoroční výstup ve funkci prezidenta, který byl dle komentujících o něco jednodušší a chybělo tam zhodnocení své vlastní vlády, jinak byly reakce neutrální.

Je důležité zmínit, že počet článků zabývajících se prezidentským projevem nezáleží jen na projevu samotném, ale také na událostech probíhajících v té době. Na příklad v roce 2001 se v novinách ve zkoumaném období nacházely pouze dvě zmínky projevu, z toho jedna byl otištěný projev, a to z důvodu probíhající krize v České televizi, kterou ostatní média pozorně sledovala, a prezidentský projev tak musel ustoupit do pozadí.

4.5.2 *Václav Klaus*

U druhého českého prezidenta byl, co se počtu ohlasů týče, suverénně nejsledovanější hned jeho první novoroční projev. Výsledky ovšem zkresluje to, že se v tomto jediném případě rozhodla redakce Lidových novin otisknout jednotlivé reakce politiků, zatímco jindy tyto reakce zpracuje do jednoho či dvou článků. Noviny si celkově spíše než obsahu všímají okolností – poukazují na to, že Klaus při projevu stál a také že bylo vystoupení poprvé vysíláno živě. „Co nejméně cizích slov, nepřiliš složitá souvětí a žádné hluboké úvahy. S takovou taktikou sepsal ‚lidový‘ prezident Václav Klaus svůj novoroční projev,“ stojí s nádechem lehkého zklamání na druhé stránce prvního výtisku Lidových novin z roku 2004

a poukazuje na zjevné rozdíly mezi Klausem a Havlem. Dalším kritikům se zdál Klausův projev obyčejný a označili by ho spíše za řeč řádového politika než prezidenta. Ne všichni ale kritizovali, Klaus si vysloužil pochvalu za formálně bezchybný projev a skvělý rétorický výkon.

V následujících letech prvního volebního období jsou Klausova vystoupení souhrnně hodnocena jako vyvážená až slabá, někdy je mu vytýkáno, že hovoří spíše k politikům než k lidem. V roce 2007 se zvedla vlna nelibost, když politiku nazval „studenou občanskou válkou“ – podle některých názorů se tím snažil o podobný efekt, jako když Havel ve svém slavném projevu poprvé použil spojení „blbá nálada“, v tomto případě se ale aktualizace jazyka nepovedla.

Čeho si s přibývajícím počtem Klausových textů začínají noviny všimnout, je opakování témat – především věty o tom, jak se v minulém roce neodehrálo nic podstatného, a stále stejně řečené výzvy občanů, aby přišli k volbám. Kriticky se komentující tváří také na opakování stále stejných klišé, autor jednoho z textů vypisuje konkrétní příklad: „Jak už to bývá, i v roce 2005 jsme – jako jednotlivci – přežili dobré i zlé.“

Zatímco některé taktiky ovlivňování veřejného mínění fungují, na příklad když Klaus vyplnil přání občanů slyšet jim bližší projev, jindy je zase taktika odhalena a způsobí spíše opačný efekt. Tato situace nastala v roce 2008, kdy Klause čekala druhá prezidentská volba, a média si všimají, že jeho novoroční projev se výrazně odlišuje od jeho ostatních vystoupení z průběhu roku. V těch často kritizoval a dohadoval se o nastávajících reformách, zatímco v novoročním projevu byl opatrný, hodnotil, jak se má naše republika skvěle, tématu reform se zcela vyhnul a celkově byl projev optimističtější.

Rozdíl je vidět i v porovnání s projevem následujícím, kde se Klaus znovu vyjadřuje na téma špatné ekonomiky. Noviny ovšem v této řeči oceňují jeho smírlivý postoj k EU a výzvu, aby lidé nespolehali na stát a pomáhali potřebným. Následující projevy již nebyly nijak výrazné, až na několik menších bodů – v roce 2010 především politici zaujímali stanovisko k prezidentově sdělení, že budoucnost je tady a teď a nemá smysl řešit, co bude za 100 let. Reakce nejsou kritické, spíše se rozběhla obecná diskuse, zda je to správný přístup. V době hromadného odchodu lékařů do zahraničí byla věnována velká pozornost Klausově odkazu na slova Viktora Dyky, která však přímo v projevu nezazněla – reakce na

tuto aluzi byly smíšené. Posledním velkým tématem, které hnulo českou veřejností, byla amnestie, kterou Klaus vyhlásil, když skládal prezidentskou funkci a jež se setkala s velkou kritikou. Ta se nicméně již nepromítla do článků o prezidentském projevu, protože toto velké a zásadní téma samotný projev zcela zastínilo.

4.5.3 *Miloš Zeman*

S ohlášenou změnou formátu svátečního projevu se pojila vysoká očekávání, jak moc se bude projev lišit. Ta byla nenaplněna, a to natolik, že Lidové noviny věnovaly prostor negativnímu komentáři na titulní stránce v úvodním článku. Zde stálo, že se jedná o nejslabší prezidentský projev od vzniku republiky, že prezident mluví pouze o sobě a nepředkládá žádnou vizi.

S podobnou kritikou se setkal i projev následující. Opakující se výtkou, kterou na novinových stránkách najdeme téměř každý další jednotlivý rok, je to, že přesunutí projevu z Nového roku na svatého Štěpána je čistě jeho volba, ale že by se to mělo v projevu aspoň lehce odrazit, zatímco v Zemanově řeči nepadají žádná slova související s Vánocemi, soucitem nebo vzájemnosti. V tomto případě mu bylo navíc vytýkáno zabývání se pouze politickými tématy a směřování projevu jen na své příznivce, nikoliv na všechny občany republiky, jimž je prezidentem.

V roce 2015 soustavní kritici uvítali nastínění vize, již se do té doby prezident v projevech nevěnoval, ovšem další nevole přichází ohledně Zemanova politického vyhranění a cílení na své voliče. V tomto roce také proběhla médii kauza, kdy se Zeman věnoval v projevu tématu uprchlické krize a proti jednomu z jeho výroků byla vznesena žaloba a požadavek omluvy – noviny se následně věnovaly této problematice i samostatně.

Trochu jinou reakci můžeme vidět v roce 2017. Zde si média opět všimají prezidentova odlišného přístupu z důvodu blížících se voleb, kde navíc záleží na hlasech veřejnosti. Konkrétně komentující poukazují na „zjevnou snahu nikoho nenapadnout“. V ohlasech najdeme ale také uznání, že Zeman před volbami uskutečnil skvělou nepřiznanou kampaň – a to aniž by padla slova Vánoce nebo prezidentské volby. Spíše mluvil o tom, že se Česku za jeho účasti daří dobře, a slíbil, že když ho lidé znovu zvolí prezidentem, nebudou muset jít k předčasným volbám, což podle odborníka na voliče funguje. Velký rozruch vyvolalo

také Zemanovo gesto sevřené pěsti – dle názorů lidí se jedná o gesto moci, které se nehodí k Vánocům.

Následující čtyři roky jsou hodnoceny o něco lépe – kritici poukazují na Zemanův „obdivuhodný rétorický repertoár“ a ve spojení s rokem 2018 také na celkově skvěle vystavený projev. Média si také všímají, že se prezidentovy projevy již často opakují a jeden autor glosuje, že se mění pouze „na koho zaútočí a koho vyprovokuje“. Komentující si všímají i osoby, kterou prezident používá – jeden postřeh ke covidovému roku 2020 poukazuje na to, že nejspíš poprvé Zeman ve svém projevu výrazněji použil inkluзивní „my“.

Největší změnou jsou reakce na aktuálně poslední sváteční řeč, z Vánoc 2021, tedy po výrazném zhoršení Zemanova zdravotního stavu a jeho několikanásobném pobytu v nemocnici. V tomto roce bylo hlavním sdělením novinových stránek, že nám prezident dal signál, že se s ním musí počítat, mluvil dobře a vystihnul nejpálčivější problémy – mluvil o problémech, které se týkají nás všech.

4.5.4 Porovnání

V popsanych mediálních ohlasech můžeme sledovat spíše vývoj v rámci jednotlivých řečníků, než je přímo porovnávat mezi sebou – během sledovaných necelých 30 let se změnilo mnohé, včetně vlastníků Lidových novin, editorů, přispěvatelů, ale třeba i způsobu, jakým noviny o projevech reflektovaly. Přesto si můžeme všimnout jistých tendencí, pro lepší porovnání jsem zařadila do analýzy několik kvantitativních atributů, které si můžeme prohlédnout v tabulce č. 2. Ačkoliv se jedná o prvek kvalitativní, měl by být brán zřetel na to, že určování některých hodnot je čistě subjektivního rázu.

	Havel		Klaus		Zeman	
Počet zmínek (mimo projevy)	36		37		37	
Pozitivní/neutrální/negativní	10/22/4		5/21/11		3/18/16	
Počet otištěných projevů	9/10		9/10		8/9	
	1. období	2. období	1. období	2. období	1. období	2. období
Počet zmínek (mimo projevy)	19	17	25	12	21	16
Nejčastější umístění na stránce	3	1	2	1	1	1
Pozitivní/neutrální/negativní	7/10/2	3/12/2	3/12/10	2/9/1	0/10/11	3/8/5

Tabulka č. 2: Ohlasy v novinách

Celkový výskyt článků zabývajících se prezidentskými svátečními projevy je u všech prezidentů téměř totožný, musíme ovšem vzít v potaz, že u Zemana je o jeden projev méně – poměrově tak bylo jeho vystoupením věnováno o něco více prostoru, resp. větší množství jednotlivých článků.

Vzhledem k okolnostem průběhu mandátu Miloše Zemana není velkým překvapením, že se jeho vánoční projevy setkaly s největší kritikou. Jistě k tomu ale přispěl i fakt, že třetí český prezident posunul termín projevu, aniž by v něm tuto změnu následně reflektoval. Tato kritika v Lidových novinách zazněla téměř každý rok a nesetkala se s žádnou zpětnou vazbou či pokusem o napravení nebo vysvětlení. Podobně nepřekvapivý výsledek je naopak s pozitivními reakcemi na Havla, zde ovšem není rozdíl tak výrazný.

Všimněme si v tabulce zachycených počtu zveřejněných projevů. Lidové noviny pravidelně otiskují celý prezidentský projev, což svědčí o zájmu lidí si poselství aspoň přečíst, pokud ho neviděli v době vysílání, u každého ze státníků však jednou za jeho dvě funkční období text chybí. U Havla tomu bylo v roce 2006, tedy v případě již třetího velmi dlouhého projevu v řadě, kdy se vedení novin rozhodlo z textu udělat pouhé shrnutí hlavních myšlenek s občasnými citacemi. U Klause se jednalo o rok 2006, nepodařilo se mi ale dopátrat, jaký k tomu vedl důvod. Naopak u Zemana byl důvod zjevný – o Vánocích 2020 čelila země náporu nemoci covid-19 a podobně jako u Havlova projevu v roce 2001 byl mediální prostor využit pro jiné zprávy. Ostatně samotný projev obsahoval téměř to samé jako ostatní stránky tehdejších výtisků. Jedná se o jediný případ, kdy Zemanův projev nedostal vlastní prostor na titulní stránce.

Útvar	Havel		Klaus		Zeman	
	1. období	2. období	1. období	2. období	1. období	2. období
Zpráva	8	6	7	4	7	5
Komentář	4	7	8	1	4	5
Sloupek	3	1	3	3	2	2
Glosa	1	1		1	4	2
Reakce politiků			6	1	1	
Dopis redakci		1	1	1	2	1
Otvírák	3	1		1	1	
Rozhovor						1

Tabulka č. 3: Zastoupení žurnalistických útvarů

Pro zajímavost přikládám i počet jednotlivých útvarů, které byly projevům věnovány. Veskrze jsou tyto počty vyrovnané, akorát Havlovi se dostalo více prostoru v otvíráku a Zemanově projevům se věnovalo více glos.

5 Závěr

Práce analyzovala sváteční prezidentské projevy za období téměř 30 let, které propojila s kontextem životů jednotlivých řečníků a přihlédla i k reakcím v médiích. Výsledkem je průřez několika vrstvami výstavby textů, který dává nahlédnout, jakým způsobem jednotliví prezidenti s novoročními a vánočními projevy pracovali, jak se do nich otiskl jejich osobní přístup a jakým způsobem jejich prostřednictvím (ne)ovlivňovali své publikum.

Výsledná analýza ukázala, že tvorba projevů výrazně podléhá osobnostem jednotlivých prezidentů, přičemž vliv mají jak životní zkušenosti, tak osobnostní rysy. Prezidenti využívají možnost sebe prezentace, auditoriu sdělují mimo jiné i svoje postoje a názory, a tak se projevy prezidentů Havla, Klause a Zemana od sebe v mnohém liší.

Havel se především snažil odlišit se od svých komunistických předchůdců. Jeho projevy jsou dlouhé, promyšlené, plné básnických obrazových prostředků i prostředků vyvolávajících v posluchačích zájem a aktivitu. Vložil do nich své literární umění a auditorium se snažil především vést k přemýšlení o složitých filozofických tématech. Nejoblíbenější prvek je opakování.

Klaus se zase vymezil vůči Havlovi, a to když své projevy koncipoval naopak jednoduše, věnoval se v nich konkrétním tématům právě rezonujícím ve společnosti, neřečnil dlouho a snažil se svým posluchačům předkládat hotová řešení problémů. Někdy se až úporně držel zaběhnutých postupů, což vedlo k používání klišé. Nejoblíbenější prvek je triáda minulost–současnost–budoucnost.

Zeman spojuje od svých předchůdců užívání jazykových obrazových prostředků a sestavování textu podle šablony. Projevy má střední délky, pravidelně se v nich věnuje předem určeným tématům. Nejoblíbenější prvek je aktualizace básnických prostředků.

Náhled do vybraného média nastínil, s jakými reakcemi se prezidentské projevy setkávaly. Zatímco v počtu zmínek si jsou prezidenti rovni, Havlovy projevy noviny ve výsledku hodnotily více pozitivně, Zemanovy naopak negativně. Celkově můžeme zhodnotit, že si novináři i veřejnost prezidentských projevů všímají a věnují jim pozornost.

Můžeme jen hádat, kdo převezme příští rok prezidentské žezlo a jak pojme své novoroční či vánoční projevy. Zda se doba neposune zase o kousek dál a místo televizí bude prezident projev přednášet online přes sociální sítě, jako to už ostatně praktikují někteří politici. Tato práce nastínila vývoj prezidentské funkce z hlediska veřejností nejsledovanějších projevů a položila tak základ případnému pokračování zkoumání, až bude dostatek podkladů a dat z působení prezidenta následujícího.

6 Použitá literatura

BUDINSKÝ, Libor. Jedenáct prezidentů. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub, 2018. ISBN: 978-80-242-6058-7

BURTON, Graeme. Úvod do studia médií. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6

COHEN, Bernard C. Press and Foreign Policy. Princeton: Princeton University Press, 1963.

DIJK, Teun A. van. Ideology: a multidisciplinary approach. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1998.

DOUBRAVOVÁ, Jarmila. Sémiotika v teorii a praxi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-493-9

HAUSENBLAS, Karel. Výstavba jazykových projevů a styl. Praha: Univerzita Karlova, 1971. Acta Universitatis Carolinae.

HAVEL, Václav a Karel HVÍŽDALA. Dálkový výslech: rozhovor s Karlem Hvížd'alou. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0801-2.

HURTÍKOVÁ, Hana. Vliv spin doctoringu na formování veřejného mínění: Kauza Irák ve Velké Británii. In Středoevropské politické studie, roč. 11, č. 4. ISSN: 1212-7817

JANISZEWSKI, Chris a Robert S. WYER JR. Content and process priming: A review. In: Journal of Consumer Psychology. 24 (1). 2014. ISSN: 1532-7663

JÍLEK, Viktor. Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2218-3.

KOPEČEK, Lubomír. Fenomén Václav Klaus: politická biografie. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-75-4

KOŠČO, Ján. Človek na obrazovke. Bratislava: Československá televízia, 1982. Teória televíznej tvorby.

KRAUS, Jiří. Jazyk v proměnách komunikačních médií. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1578-3

KRAUS, Jiří. Rétorika a řečová kultura. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7.

LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2309-8

MACHOVÁ, Svatava a Milena ŠVEHLOVÁ. Sémantika & pragmatická lingvistika. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-061-7.

MCCOMBS, Maxwell E. Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-591-2.

MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.

REIFOVÁ, Irena. Slovník mediální komunikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.

SVOBODOVÁ, Jindřiška. Manipulace a argumentace v politickém a mediálním diskurzu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-4923-4.

ŠTĚPÁNEK, Petr. Jan Stráský: prezident na půl úvazku. Praha: Irma, 1993. ISBN 80-901352-1-8.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. Metody výzkumu médií. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2337-2

ŽANTOVSKÝ, Michael. Havel. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1213-9

Primární zdroje

Novoroční projevy Václava Havla dostupné na webu

Vaclavhavel.cz [online]. [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/dilo/projevy>

Novoroční projevy Václava Klause dostupné na webu

Klaus.cz [online]. [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/projevy-a-vystoupeni/>

Novoroční projevy Miloše Zemana dostupné na webu

Zemanmilos [online]. [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/>

Online zdroje

Čtenost deníků: Skokanem roku je Sport, rostly bezplatné tituly. *Mediaguru.cz* [online]. [cit. 2022-07-21]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/02/ctenost-deniku-skokanem-roku-je-sport-rostly-bezplatne-tituly/>

DOUBEK, Vratislav. HISTORIE: Tradice prezidentských novoročních projevů. *Neviditelnypes.lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/politika/historie-tradice-prezidentskych-novorocnich-projevu.A110105_114254_p_politika_wag

MAHDALOVÁ, Kateřina. Data: Sledovanost prezidentských projevů postupně klesala. *Seznam Zprávy* [online]. [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/data-sledovanost-prezidentskych-projevu-postupne-klesala-135170>

Novináře je třeba likvidovat, řekl Zeman Putinovi. Ten by dal přednost redukci. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z:

https://www.lidovky.cz/svet/novinare-je-treba-likvidovat-rekl-zeman-putinovi-putin-by-dal-prednost-omezeni.A170514_110928_ln_zahranici_pev

Prezident nebude mít novoroční projev, promluví už o Vánocích. *Idnes.cz* [online]. [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prezident-zeman-nebude-mit-novorocni-projev.A131205_154840_domaci_kop

Václav Havel. *Pražský hrad* [online]. [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>

VÁCLAV HAVEL: TERÉN, NA KTERÝ NIKDY NEVSTOUPÍM. *Respekt.cz* [online]. [cit. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/special/2015/promeny/vaclav-havel-teren-na-ktery-nikdy-nevstoupim>

Václav Klaus, životopis. *Klaus.cz* [online]. [cit. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2470>

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce													
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:													
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Kateřina Kružíková	Razítko podatelny: <table border="1"><tr><td colspan="3">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td></tr><tr><td>Došlo dne:</td><td>14-02-2022</td><td>-1-</td></tr><tr><td>Čj:</td><td>4</td><td>Příloh:</td></tr><tr><td>Přiděleno:</td><td></td><td></td></tr></table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd			Došlo dne:	14-02-2022	-1-	Čj:	4	Příloh:	Přiděleno:		
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd													
Došlo dne:		14-02-2022	-1-										
Čj:		4	Příloh:										
Přiděleno:													
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2020													
E-mail diplomantky/diplomanta: 86896352@fsv.cuni.cz													
Studijní obor/forma studia: NMgr. Žurnalistika/prezenční studium													
Název práce v češtině: Analýza novoročních a vánočních projevů tří prezidentů České republiky (1994–2021)													
Název práce v angličtině: The analysis of New Year's and Christmas speeches of the three presidents of the Czech republic (1994–2021)													
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2021/2022													
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Téměř třicet let uplynulo od vzniku samostatné České republiky, s každou dekadou jí stál v čele jiný státník. Pro každého z nich je typický odlišný přístup jak k řízení republiky, tak k veřejnosti i médiím. To vše se odráží v jejich proslovech na přelomu roku: jakým způsobem bilancují uplynulý rok, kde vidí zemi pro rok příští a co je podle nich důležité veřejnosti sdělit. Tyto projevy se poslední dobou stávají významnými pro jednotlivé prezidenty a dostávají v médiích více pozornosti. Některé předchozí práce se zabývaly pouze projevy jednotlivých prezidentů, či se zaměřovaly úzce na jejich politický nebo lingvistický obsah. Zatím nevznikla práce, která by se tomuto tématu věnovala obsáhleji a porovnávala skrze jejich projevy tři poslední po sobě jdoucí prezidenty ČR.													
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem diplomové práce je analyzovat novoroční projevy a vánoční poselství tří prezidentů České republiky, tedy Václava Havla (projevy z let 1994–2003), Václava Klause (projevy z let 2004–2013) a Miloše Zemana (projevy z let 2013–2021). Projevy zasadí práce do kontextu života prezidentů, analyzuje je z hlediska jazykové, sémiotické i obsahové stránky a porovná je mezi sebou. Bude si všimnout témat, která prezidenté nastolují, a to jak z pohledu vlivu jejich osobního života, tak z pohledu aktuální fáze české společnosti a v ní rezonujících problémů, zaměří se také na případné prvky ovlivňování veřejného mínění, tedy nastolování agendy, biasu či spin doktriny. Pokládá si otázku, zda se za 30 let existence státu nějak změnilo postavení prezidenta, především tedy jeho přístup k veřejnosti a jejímu ovlivňování skrze novoroční a vánoční projevy. V rámci analýzy práce přihlédnou i k mediálnímu ohlasu na dané projevy. Výsledkem diplomové práce by mělo být prohloubení vnímání prezidentské funkce a její vývoj v rámci třiceti let samostatné České republiky.													
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): 1 Úvod 2 Použitá metodika – především teorie sémiotiky a její využití 2.1 Jazykové prostředky státnických projevů – nastínění obvykle využívaných prvků v podobných projevech 2.2 Teorie manipulace a biasu – nastínění historie ovlivňování veřejného mínění a jeho prvky 2.3.1 Teorie spin doktriny 3.3 Stereotypy a rámcování 3.4 Nastolování agendy v politických projevech													

- 3.4.1 Teorie primingu
 2.5 Vztah prezidentského úřadu a médií – krátký vhled do vztahu hlav státu a médií – lze vyškrtnout
 4 Představení prezidentů – vždy stručný náhled do jejich života a podmínky nástupu do prezidentské funkce
 4.1 Václav Havel
 4.1.1 Rozbor novoročních projevů
 4.1.2 Mediální ohlas projevů
 4.2 Václav Klaus
 4.2.1 Rozbor novoročních projevů
 4.2.2 Mediální ohlas projevů
 4.3. Miloš Zeman
 4.3.1 Rozbor novoročních projevů
 4.3.2 Mediální ohlas projevů
 5. Porovnání novoročních a vánočních projevů
 6. Závěr – zhodnocení vývoje prezidentské funkce ve vztahu k veřejnosti

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):
 Novoroční projevy prezidentů Václava Havla a Václava Klause a vánoční poselství prezidenta Miloše Zemana v jejich funkčním období v úřadu prezidenta ČR. Projevy budou zkoumány v tiskové podobě.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Jednotlivé prezidentské projevy budou podrobeny kvalitativní sémiotické analýze opírající se především o jazykovou analýzu, důraz bude kladen na zkoumání příznakovosti užívaných jazykových prostředků a možných konotací ve stylově příznakových vyjádřeních, dále využijí analýzy tematické agendy a komparaci jednotlivých projevů jak v rámci jednoho mluvčího, tak v rámci celkového zkoumaného vzorku.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BUDINSKÝ, Libor. Jedenáct prezidentů. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Knižní klub.
 Soubor portrétů všech mužů, kteří se vystřídali od roku 1918 na Pražském hradě v nejvyšší státní funkci – od prezidenta Osloboditele Tomáše Garriguea Masaryka až po již třetího demokratického prezidenta zvoleného po listopadu 1989. Autor si všímá dětství a mládí státníků, sleduje jejich osudy v profesní, politické i soukromé sféře.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ, ed. Jazyk, média, politika. Praha: Academia, 2003.
 Kniha informuje o výzkumu českých a slovenských veřejných mluvených projevů v 90. letech z jazykovědného hlediska. Výzkum se soustředil na diskurz politický a mediální a uskutečnil se na značně široké teoretické a metodické základně. Její součástí byly přístupy sociokomunikační a funkčně stylistické, teorie textu a analýza diskurzu, analýza institucionální komunikace i konverzační analýza, teorie zdvořilosti i neorétorika a teorie argumentace.

DOUBRAVOVÁ, Jarmila. Sémiotika v teorii a praxi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008.
 Kniha vymezuje obor sémiotiky jako vědy o znakových systémech. Objasňuje základní pojmy a stanovy předmět zkoumání, všímá si vývoje a metod studia. Sémiotika se především věnuje nejdůležitějšímu typu znaků, a to znakům jazykovým.

KOPEČEK, Lubomír. Fenomén Václav Klaus: politická biografie. Brno: Barrister & Principal, 2012.
 Žádný politik s výjimkou Václava Havla nezanechal tak výrazný otisk v české polistopadové politice jako Václav Klaus. Jeho kariéra se dá nahlížet jako pozoruhodný obraz výjimečné schopnosti získat moc, šachistického myšlení několik tahů dopředu a silné vůle v boji o politické přežití. Žádný z českých politiků nebudí takový odpor, nebo naopak vřelé sympatie.

KOPEČEK, Lubomír. Miloš Zeman: příběh talentovaného pragmatika: intelektuál válčí s intelektuály.

Brno: Barrister & Principal Publishing, 2017.

Málokterý politik vyvolává tak silné emocionální reakce jako Miloš Zeman. Dělá to cíleně a baví ho to. Má jak četné vášnivé odpůrce, tak nadšené příznivce. Silně nejsou jen vyvolané vášně, silný je také jeho životní a hlavně politický příběh.

KRAUS, Jiří. Jazyk v proměnách komunikačních médií. V Praze: Karolinum, 2008.

Publikace představuje ucelený a z hlediska obsahu velmi aktuální úvod do studia mediální komunikace a do analýzy textu. S důrazem na mezioborový kontext uvádějí tematické kapitoly do široké problematiky komunikačních médií, s důrazem na praktické používání jazyka a interpretování nejrůznějších strategií, s nimiž se setkáváme ve světě současné komunikace.

KRIŠEOVÁ, Eda. Václav Havel: jediný autorizovaný životopis. Praha: Práh, 2014.

Autorka záměrně napsala život kladného hrdiny, aby lidé dostali příklad, idol, po marasmu, v němž žili čtyřicet let. Oproti prvním vydání v něm mapuje také ony nezapomenutelné první dva roky, které s Václavem Havlem na Hradě prožila.

LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999.

Kniha je uceleným pohledem na současnou rétoriku. Věnuje se především jazykovým a vnějazykovým stránkám řečnických projevů, jako je lexikální stránka řečnických projevů, větná stavba řečnických projevů, neverbální komunikace, extralingvistické prostředky v rétorických textech, figury, tropy a nefigurální prostředky.

MCCOMBS, Maxwell E. Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění. Praha: Portál.

Kniha představuje jeden ze základních konceptů současných mediálních studií, který navazuje na myšlenky klasika mediálních teorií W. Lippmana. Někdy až neomezená moc médií a její účinky na publikum se odvíjejí především od toho, jaká témata ve své agendě vybírají jako ústřední a jaké mínění si o nich vytváří veřejnost.

SVOBODOVÁ, Jindřiška. Manipulace a argumentace v politickém a mediálním diskurzu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Autorka v práci sleduje prostředky manipulace a argumentace užití v politickém a mediálním diskurzu v historicko-politickém kontextu současné parlamentní demokracie i totalitní společnosti.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. Metody výzkumu médií. Praha: Portál.

Cílem knihy je seznámit čtenáře s metodami užívanými při výzkumu médií. Svou koncepcí knihy obsahuje jak zásady komerčního výzkumu médií (výzkum sledovanosti, měření efektivity reklamy), tak i akademického (výzkum mediálních organizací, analýza reprezentace, interpretace textu).

ŽANTOVSKÝ, Michael. Havel. Praha: Argo, 2014.

Kniha nabídne nejenom autorův pohled „zevnitř“, Žantovský dokáže Havlovo působení vnímat i kriticky, s maximální možnou objektivitou a lidskou i odbornou erudicí. Oba muži spolu dlouhá léta úzce spolupracovali, pojilo je blízké přátelství.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

NEKVASILOVÁ, Lucie. Husák, Havel, Klaus: Novoroční prezidentské projevy v proměnách doby. Praha, 2012. 77 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.

MRÁZIKOVÁ, Lenka. Analýza novoročních projevů československých a českých prezidentů. Olomouc, 2014. 104 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

KŮSOVÁ, Lucie. Prezidentské projevy Miloše Zemana. Praha, 2015. 57 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.

MATOUŠEK, Jan. Diskurzivní analýza prezidentských projevů Václava Havla a Miloše Zemana. Brno, 2021. 110 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

Datum / Podpis studenta/ky

14. února 2022

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

JIRKŮ Jan

14. února 2022

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.